

Ivan Mužić

Nastajanje hrvatskog naroda na Balkanu

UDK: 94 (=163.42)
572.083 (497.5)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 1. 6. 2008.
Prihvaćeno: 5. 6. 2008.

Ivan Mužić
HR, 21000, Split
Čiovska 2
imuzichr@yahoo.de

| 19

U raspravi se upozorava na mogućnost upotrebe naziva Sclavini i u polietničkom značenju. Autor posebno obrazlaže antropološka i genetička istraživanja kojima se ustvrdilo da u današnjih Hrvata prevladavaju antropološki tip i geni balkanskih prapovijesnih starosjeditelja.

Ključne riječi: starosjeditelji, Dalmati, Romani, Latini, Sclavini, Goti, Hrvati, Liburnija, Lika, Krbava, Gacka

I.

L. (LEOPOLD) LENARD navodi da je temeljno pitanje u povijesti Sklavina jesu li se oni selili sa sjevera na jug ili s juga na sjever. On ističe da gotovo svi stari ljetopisci i povjesničari najstarijih vremena traže njihovu prapostojbinu na jugu, i to na Balkanu i u Podunavlju, i dovode ih iz Podunavlja u predjele iza Karpata. Tako bilježe svi kroničari i povjesničari sjevernih Sklavina, a i kod južnih gotovo svi. Tek mnogo kasnije, i to uglavnom od XVI. stoljeća, nastajala je teorija o sklavinškoj pradomovini na sjeveru.¹ Kijevski je monah Nestor napisao u prvoj polovici XII. stoljeća na temelju mnogih vrela ljetopis *Povest vremennyh let* poznat i pod nazivom *Nestorova kronika*. Ta *Prva ruska kronika* pripisuje se monahu Nestoru, dakle povijesnoj osobi (došao je u samostan 1073.), ali se u literaturi drži da je ona pod njegovim imenom kompilacija različitih izvora, odnosno da je sastavljena od djela većeg broja autora i da je poslije, u različitim vremenima, nekoliko puta prerađivana.² Kronika je sigurno nakon Nestorove smrti doživjela nove redakcije, ali njezina je bit ostala nepromijenjena. "Slaveni" su, prema toj kronici, poslije razdvajanja među narodima, prvobitno nastavali Ilirik, dakle velik dio Balkana i Podunavlja. U Iliriku su, prema kronici, "bili prvi Slaveni", a kao njihova prvotna staništa posebno se navode Ugarska i Bugarska. To se stanovništvo s teritorija koje su pustošili "Vlasi" selilo prema Visli, Dnjepru i drugamo na sjever Europe. Iz kronike jasno proizlazi da su prve seobe tekle najprije s juga na sjever, pa se u tom smislu može zaključivati da su određeni balkansko-podunavski hidronimi i toponimi preneseni na današnje ukrajinske i poljske prostore. Zanimljivo je da se Nestorova tvrdnja o iseljavanju dijela stanovništva s juga nalazi u ljetopisima češkim i poljskim od XIII. do XVI. stoljeća. Nitko nije uspio dokazati da su se svi "stari slavenski ljetopisi" temeljili na Nestoru, a takvo mišljenje nije opravdano ni po tome što između Nestora i tih drugih starih kronika postoje znatne razlike i dopune.

Naziv *Sclavi(ni)-Sklabenoj*, potpuno novim pristu-

pom obrađuje Florin Curta,³ a inače se taj pojam, na temelju srednjovjekovnih vrela koja se odnose na balkanske i susjedne populacije, može tumačiti (i) u polietničkom značenju. Neki bizantski i drugi pisci Sklavine nazivaju: Goti, Getae, Hunni, Avari, Scythae, Vulgari.⁴ Tako Theophylacti Simocattae opisujući događaje iz posljednjeg desetljeća VI. stoljeća, navodi: "Oni naiđu na šesto Slovena natovarenih romejskim plenom... Kad varvari ugledaju Romeje kako nailaze, i kad Romeji njih ugledaše stanu klati zarobljenike... Približivši im se, Romeji nisu smeli da se uhvate u koštac sa Getima (to je staro ime tih varvara)..."⁵ Očito je iz ovoga navoda da Simokattae antičke starosjeditelje Gete naziva *Sklabenoj*. U djelu *Vita s. Columbani* (koje je napisao nasljednik svetog Kolumbana opat Jona Bobbiensis) nalazi se i navod: "Venetiorum qui et Sclavi dicuntur",⁶ što upućuje na mogućnost da su se u prvoj polovici VII. stoljeća pod imenom *Sklavi(ni)* podrazumijevali i Veneti. Papa Ivan VIII. javlja koncem 873. "sklavinskom" vladaru Mutimiru da je u panonskoj dijecezi posvećen biskup i da se sada može predati njegovoj pastirskoj brizi, uz napomenu: "Savjetujemo te, da poradiš koliko možeš, kako ćeš se po primjeru tvojih starih vratiti panonskoj dijecezi."⁷ Ferdo Šišić točno interpretira ovaj Papin navod u smislu da Papa narod kneza Mutimira smatra autohtonim u smislu etničkog kontinuiteta starosjeditelja jer iz ovoga pisma nedvojbeno proizlazi da je Mutimir sklavinški knez i da se radi o potomcima *Sklavi(na)* vezanima uz panonsku dijecezu.

Iz tri jedino postojeća srednjovjekovna vrela o doseljavanju na današnji hrvatski prostor (*De administrando imperio*, *Libellum Gothorum*, *Salonitanska povijest*) može se zaključiti da se pod pojmom *Sclavi(ni)-Sklabenoj* posebno podrazumijevaju doseljenici na Balkan i da ti doseljenici uz sklavinško ime nose i razne druge nazive. Konstantin Porfirogenet, u djelu *Život Bazilija I.* piše: "Kao u ostalim oblastima tako su i na zapadu za vreme carevanja Mihajla državni poslovi bili veoma zanemareni ... Pored toga od onih *Skita*, koji žive u Panoniji, Dalmaciji i sused-

1 Lenard 1927, str. 5. Činjenica je da je tek od druge polovine XIX. stoljeća u historiografiji prihvaćeno mišljenje da su seobe Sklavina tekle sa sjevera na jug.
2 Tschizewskij (uvod i komentar) 1969, str. VII-9; Müller 1977, sv. I, str. 5-6, 28; Rauchspur 1986, str. 21, 38. Da je Nestor svoje pisanje temeljio na starijim izvorima, potvrđuju i arapski pisci koji navode na primjer i detalj o tome da Sklavini potječu od Jafeta. Usp. Haarmann 1976, str. 312, 339, 352, 358, 363.

3 Curta 2001, s. XXV + 463.

4 Kuzmić 1930, str. 1-4, 10-26. "Prvobitna oznaka Sklavini nije imala značenje etničke i jezičke pripadnosti, i obuhvatala je skup plemena (Goti, Geti, Huni, Avari, Skiti)" (Davidović-Živanović 1999, str. 32).

5 Vizantiski izvori 1955, XXII + 328 s (Posebna izdanja, Srpska akademija nauka, knj. 241. Vizantološki institut, knj. 3, str. 117-118). Usp. Weiss 1988, str. 54.

6 Herwig, Kusternig, Haupt 1994, str. 488.

7 Usp. Rački 1877, str. 367-368; Šišić 1925, str. 398.

nim oblastima, mislim Hrvati i Srbi i Zahumljani i Travunjani i Konavljani i Dukljani i Neretljani, zbacise sa sebe davnašnju vlast Romeja...”⁸ Posebno je važno da se u spisu *De administrando imperio* (u daljemu tekstu: *DAI*) poistovjećuju Sklabenoi i Avari. Tako se u gl. XXIX. navodi: “slavenski narod, koji i Avarima nazivaju”, a dalje se u tekstu spominje “ove Avare”. U istoj glavi nalazi se rečenica: “Slaveni onkraj rijeke, koje i Avarima zovu”, a i rečenica: “Slaveni i (ili) Avari”.⁹ Božidar Ferjančić upozorava na dio gl. XXX. koji počinje iza uvodnih rečenica i glasi ovako: “Oni koji se žele obavestiti o osvojenju Dalmacije, kako je osvojena od slovenskih plemena.”¹⁰ Međutim, kako se u daljnjem tekstu spominju samo Avari, B. Ferjančić zaključuje: “Očigledno da pisac *DAI* i ovdje meša ove dve etničke grupacije.”¹¹ B. Ferjančić zaključuje da podatci u *DAI* govore o dvostrukoj seobi na Balkan.¹² Prvo opisano zauzimanje Dalmacije bilo bi slavensko-avarsko, a drugo su ostvarili samo Hrvati. Tako su drugo osvajanje Solina, prema *DAI*, izvršili Hrvati. Ti Hrvati, prema tom vrelu, nisu bili Avari, ali ni Slaveni, jer oni pobjedonosno ratuju s prethodnim avaro-slavenskim osvajačima. S obzirom na to da Hrvati preosvajaju Dalmaciju od Avara, koje Porfirogenet izjednačava sa Slavenima, očito je da ti Hrvati nisu identični s Avarima, odnosno Slavenima, koji su prije njih osvojili i naselili Dalmaciju.¹³

Prema Tomi Arhiđakonu doselili su se Goti, koje i Sklavi(ni)ma nazivaju.¹⁴ Kerubin Šegvić ističe kako

Toma “zove Hrvate sad Gotima, sad Slavenima sve do vremena ugarskih kraljeva” i zaključuje: “Toma zove Hrvate Gotima u nacionalnom značenju do XI. vijeka, kasnije oni su samo Croati; a kad prezirno govori, onda upotrebljava riječ Sclavi.”¹⁵

Postoji srednjovjekovno vrelo koje autor u literaturi nazvan „Pop Dukljanin“ označava kao “*Libellus Gothorum*, quod latine *Sclavorum* dicitur *regnum*”. Kada se u drugoj glavi *Libellus Gothorum* navodi da je kršćanska strana kralja dalmatinskoga i kralja istrijskoga u borbi s Gotima poražena, stoji: “i vele Hrvat bi pobieno”, što se može shvatiti u smislu da su se Hrvati doselili kao sastavni dio gotske vojske.¹⁶ “Tomini ‘*Gothi et nichilominus Sclavi*’ posve odgovaraju Dukljaninovim ‘*Gothi qui et Sclavi*’.”¹⁷ Ne može biti slučajno da se iz Tome, kao i iz Dukljanina u latinskom tekstu, može zaključivati da su im imena Goti i Sclavi bila (i) isti pojam.¹⁸ Činjenica je da su sličnosti između Dukljanina i Tome Arhiđakona vrlo velike, a to može značiti i da su se obojica koristila istim starijim vrelima. Toma Arhiđakon i autor spisa *Libellus Gothorum* razlikuju se samo u opisu nekih detalja što im samo povećava vjerodostojnost. Vrela *Salonitanska povijest* i *Libellus Gothorum* hrvatsku povijest na Balkanu počinju s Gotima, ali treba napomenuti da to poistovjećivanje Gota i Sklavina nije u njima beziznimno. Tako Toma Arhiđakon spominje u nekoliko navrata “*vojvode Gota i Sklava*.”¹⁹ Činjenica je da Hrvate gotovo sva vrela na Zapadu označavaju kao Sklave.²⁰

Prvi spomen Sklavinija potječe iz druge polovine

- 8 B. Ferjančić, (obradio), *Vizantinski izvori za istoriju naroda Jugoslavije*. Tom II. SAN, knj. CCCXXIII, Vizantološki institut knj. 7, Beograd, 1959, str. 79.
- 9 B. Ferjančić ove navode gl. XXIX. *DAI* prevodi ovako: “Slovenska plemena nenaoružana, koja se zвахu i Avari”; “zatekli ove Avare”; “Sloveni s one strane reke, koji se i Avarima nazivaju”; “Sloveni, odnosno Avari”; “napred rečeni Sloveni” (*Vizantinski izvori II 1959*, str. 10-11).
- 10 *Vizantinski izvori II 1959*, str. 27.
- 11 *Vizantinski izvori II 1959*, str. 28. Ferjančić također napominje: “Tako Jovan Efeski kaže: ‘die sg. Avaren und die anderen Völker der Slaven’ (*Vizantinski izvori II 1959*, str. 10).
- 12 *Vizantinski izvori II 1959*, str. 39.
- 13 Kada se u *DAI* piše o razgraničenju Hrvata, također se razlikuje Hrvate od Slavena. “Ako (Hrvati) graniče sa Slavenima, onda oni sami nisu Slaveni, to je utisak, koji ta rečenica proizvodi i kraj apriorističkog čitanja toga mesta u smislu Hrvata kao Slavena” (Popović 1957, str. 1047).
- 14 Toma Arhiđakon 1977, str. 33. Gotsko je ime, posebno od kraja V. stoljeća, kako je već navedeno, obuhvaćalo različite narode (Herwig 2001, str. 30). Đorđe Janković u pismu koje mi je uputio iz Beograda 8. veljače 1991. napominje sljedeće: “Sasvim je moguće da su Slaveni

prešli na Balkan kada i Goti, i da se gotsko ime odnosilo na njih.”

- 15 Šegvić 1927, str. 140, 159.
- 16 “Ovo je prvi spomen Hrvata u Kronici hrvatskog Anonima. Nedvojbeno je pisac registrirao Hrvate na gotskoj strani, dok je Dalmatince i Istrijane objedinio pod zajedničkim nazivom krstjani. Ovo potvrđuje već rečenicom: Sve ča bihu vazeli pogani, rasuše i požgaše, da ne mogu ljudi... u svoje vratiti se. Ovdje poražene spominje kao kršćane, a pobjednike (Gote!) Anonim naziva pogani” (Pešut 1997, 4, str. 310). I K. Šegvić zaključuje da *Libellus Gothorum* “sadrži vijest, da su Hrvati etnički Goti, da su došli pod vodstvom Totile i njegove braće...” (Šegvić 1931-1932, str. 158).
- 17 Hauptmann 1942, str. 92.
- 18 Usp. Kürbis 1989-1990, str. 119-120. (Ova rasprava je posebno važna zato što detaljno obrađuje nadgrobni natpis Boleslava Hrabroga, u kojem se navodi i sljedeće: “Tu possedisti, velut/verus -uzup. B. K./ athleta Christi, Regnum Slavorum, Gothorum seu Polonorum.”)
- 19 Toma Arhiđakon 1977, str. 39, 42.
- 20 Rački 1881, str. 64-65, 102-103.

VI. stoljeća, i to u izvoru *Čuda sv. Dimitrija*,²¹ a taj se naziv održao i nekoliko stoljeća kasnije. Tako Toma Arhiđakon spominje Branimira kao "bana Sklavonije" ("*ducis Sclavoniae*").²²

2.

Nedvojbeno je prema vrelima da su se, osobito od sredine VI. stoljeća, na središnji Balkan doseljavale i razne populacije sa sjevera, od Dunava. Tako je u pisanim vrelima i prema arheološkim ostacima posebno posvjedočeno doseljenje Gota na teritorij rimske Dalmacije, njihova vladavina na tom prostoru i njihov ostanak na dijelu tog prostora. U literaturi se ističe da Goti, kao ni razni germanski i drugi etnički elementi koji su, s njima ili bez njih, osvajali dijelove teritorija rimske Dalmacije, nisu izmijenili njezin dotadašnji većinski etnički sastav.²³ Goti po doseljenju nisu uništavali zatečene starosjeditelje.²⁴ Pokapanje istočnih Gota i autohtonog stanovništva na istim lokalitetima potvrđeno je tijekom VI. stoljeća i svjedoči o suživljenju Gota sa starosjediteljima.²⁵ Gotskih nalaza i u Hrvatskoj ima malo i zato što su gotski ostaci gotovo neprepoznatljivi. Nije poznat ni antropološki tip Gota,²⁶ a poseban problem predstavlja neistražena arijanska sakralna arhitektura.²⁷ Činjenica je da se Goti u Dalmaciji i Liburniji, kako piše Prokopije, poslije propasti gotske vlasti u VI. stoljeću nisu iselili iz tih predjela, jer ih je za sebe pridobio bizantski vojskovođa Konstancijan.²⁸

U bizantskim vrelima posebno se spominju upadi skupina koje se naziva Sklabenoi u Ilirik, odnosno u Dalmaciju, i to ponekad u masi od 3000 ili 6000 ljudi, odnosno izričajima "*velika masa kao nikad prije*", ili "*veliko mnoštvo*".²⁹ Već ponavljanje pisanja u tim vrelima da Sklabenoi provaljuju na različita područja, odnosno da pljačkaju, ubijaju i odvođe u ropstvo, potvrđuje da se svuda gdje se to zbivalo poslije svake takve provale, pljačke i ubijanja, život nastavljao, može značiti samo da prvobitno stanovništvo nije bilo nikad istrijebljeno. Vrela spominju vrlo rijetko upade Sklavina u Dalmaciju. Međutim, doseljenje Sklavina u Liburniju i njezino zaleđe moguće je datirati u sredinu VI. stoljeća, i to u svezi s Gotima, kako navodi Prokopije. Zbog toga se dio Liburna iselio iz Liburnije na sjever, gdje je donio i liburnijsko ime,³⁰ koji naziv nije morao označavati etnicitet.

Određena doseljavanja s teritorija sjeverno od Dunava na Balkan od oko sredine VI. stoljeća ne potvrđuju samo bizantska vrela. Doseljenje novoga stanovništva i na središnji dio današnjega hrvatskoga prostora posebno potvrđuju antropološka i kranimetrijska istraživanja.³¹ Iz utvrđenja B. Bratanića također ned-

---

dio Gota zauvijek ostao u Dalmaciji i da se stopio sa starosjediteljima. Usp. Abramić 1956, str. 37-41. Neki znanstvenici drže kako nije isključeno da je "Bizant priznao, ko so prilike to dozvolile, gotskim ostankom v Dalmaciji, Liburniji i Bosni in dr. lokalno avtonomijo pod domačimi knezi. Gotom je pripadala odslej vloga graničarjev kakor Herulom v severni Srbiji" (Kelemina 1932, str. 132). "Međutim, vodeći računa o glavnim ciljevima Bizanta u to vrijeme (osiguravanje i zauzimanje Salone), o kvantiteti bizantskih snaga pod Konstancianom - nedovoljnih s obzirom na veliki prostor Dalmacije i Liburnije - te o postojanju gotskih naselja u Dalmaciji i Liburniji, od kojih su neka i arheološki utvrđena, može se pretpostaviti da je bizantska vlast u znatnom dijelu Dalmacije, a pogotovo u Liburniji, bila samo nominalna; Goti koji su u tim oblastima bili naseljeni, ostali su i nadalje u svojim naseljima i priznali vlast Bizanta, jer su im to, po svoj prilici, nametnule neke vanjske okolnosti, a ne njihova želja" (Medini 1980, str. 406-407). Da su Goti ostali i asimilirali se sa starosjediteljima, dokazuje također podatak, koji navodi Germain Morin u jednom svom tekstu iz 1932. godine, kako se u VI. i VII. stoljeću u nekim "ilirskim" crkvenim općinama svetkovao blagdan trojice gotskih mučenika: "Hildaevora, Vihila ili Juhila i Theogenesa" (Kelemina 1939, str. 19). Arijanstvo je bilo veoma rašireno u Dalmaciji i Panoniji. Usp. Pavić 1891, str. 46.

29 Vizantiski izvori I 1955, str. 40-41, 45.

30 Antoljak 1956, str. 28-29.

31 Mario Šlaus objavio je rezultate dviju multivarijabilnih statističkih analiza: analizu temeljnih sastojnica i analizu razlučnih funkcija koje su provedene na kra-

21 Teofan spominje sklavinije u Makedoniji. "Ostale 'Sklavinije' prostirale su se uzduž jadranske obale, a obuhvaćale su prema Konstantinu Porfirogenetu Duklju, Travuniju, Paganiju (ili područja Neretljana), Hrvatsku i Srbiju, dakle teritorij od Lješa, Ulcinja i Bara do unutrašnjosti Istre. Prema tome, tvrdnja nekolicine povjesničara da su Bizantinci cjelokupnu unutrašnjost Balkanskog poluotoka između Zadra, Saloniki - Soluna i planinskog gorja Rodope od Crnoga do Jadranskog mora od VII. do X. stoljeća nazivali Sklavinijama nema čvrsto uporište jer o tome ne govori niti jedan bizantski pisac, čak ni Konstantin Porfirogenet" (Antoljak 1992, str. 740).

22 "Marinus archiepiscopus fuit tempore Caroli regis et Branimiri ducis Sclauonie..." (Toma Arhiđakon 2003, str. 52).

23 Usp. Uglešić 1996, str. 122; Posavec 1996, str. 4; Vinski 1964 A, str. 101-116.

24 Budanova 1999, str. 196.

25 Vinski 1964 B, str. 106-111.

26 Bernhard 1986, str. 276.

27 Belošević 1972, str. 297-317.

28 Prokopije piše da je Konstancijan, kad je zadobio Dalmaciju i Liburniju, "privukao (pridobio) sebi sve Gote koji su obitavali" u tim pokrajinama (Bartolini 1982, str. 654). U historiografiji nije prijeporno da je određeni

vojbeno proizlazi da su središnji dio Balkana naselili doseljenici, koji su sa sobom donijeli posebnu pluznu nomenklaturu, i da su došli iz poljskih i čeških predjela.³² Istraživanja Sime Trojanovića o upotrebi riječi *vatra* i *oganj* isto tako potvrđuju određena doseljavanja sa sjevera. On je opširno obrazložio da su Hrvati i Slovenci (čakavci i kajkavci) poznavali samo riječ *oganj*, a da su ostali Slaveni znali samo za *vatru*.³³ Trojanović i Bratanić su iz opisane upotrebe naziva za *plug*, odnosno riječi *oganj* i *vatra*, zaključili s određenim oprezom da su postojale dvije seobe Sklavina na Balkan. Ova dva autora nisu mogli ni zamisliti da je najveći dio stanovništva na Balkanu mogao biti (i) autohton i da bi svi određeni nazivi oračić sprava, otprije po njima pretpostavljene prve doseobe „Slavena“ mogli pripadati starosjediteljima.³⁴

Mario Alinei poslije izdanja svojega monumentalnog djela *Origini delle lingue d' Europa* zaključuje kako je bezvrijedna “tradicionalna teorija” prema kojoj su se Slaveni doselili na svoja sadašnja balkanska sjedišta samo u VII. stoljeću poslije Krista.³⁵ Lingvist Jovan Vuković upozorio je na znanstvene rezultate slovenskoga jezikoslovca Franca Bezlaja, koji zaključuje da je jedan val Slavena mogao doći i u II. stoljeću prije Krista.³⁶ O. N. Trubačev zaključuje

da su u Panoniji prije seobe germanskih plemena u te predjele, postojali praslavenski hidronimi.³⁷ Valentin Putanec dokumentira primjerima iz klasične starine i jezikoslovnim obrazloženjima “*da na jednom terenu Interamnija i nešto južnije nastavaju već u I. stoljeću praslavenska plemena, ... što bi dokazivalo da su Slaveni, ako su u 1. st. naše ere bili u Interamniju, bili i na liniji Lika-Dubrovnik*”. Zaključuje i sljedeće: “*Na pitanje zašto prisutnost ovih prvih Slavena nije zabilježena u starih pisaca, možemo odgovoriti ili nesigurnom i slabom etnografijom u to doba, ili tako da se pod imenom Iliri krije i naziv za te prvotne Slavene.*”³⁸ Crnogorski lingvist Vojislav Nikčević zaključuje: “*S Nadom Klaić se slažem i u tome da je prisustvo predaka Srba i predaka Hrvata na Balkanu vremenski bilo mnogo duže nego što se do skora smatralo, da čak može da seže i u doba znatno prije nove ere... No, moguće da slovjenskih onomastičkih imena nema na starijem antičkim kartama usljed toga što ih njihovi autori nisu bilježili zato što su na njih s prezrenjem gledali kao na ‘niže’ produkte doseljenijeh slovjenskih pagana (varvara)... No, ipak, na prigovor da na Pojtingerovoj tabli i ostalijem antičkim kartama nema slovjenskih naziva mjesta najsigurnije i najprihvatljivije odgovara Stjepan Pantelić iz Mainza (Njemačka), Strabonom koji navodi da su Rimljani nakon zauzimanja nekog područja odmah mijenjali dotadanja imena rijeka, naselja itd., kao što su Austrijanci sva slavenska imena mjesta u Štajerskoj i Karantaniji germanizirali pa danas više ne znamo kakav je bio slavenski oblik.*”³⁹

U suočenju s ostacima kulture balkanskih starosjeditelja, te antropološkim i genetičkim otkrićima, konačno se unatoč otporima posebno dijela starih lingvista, počelo realnije shvaćati prošlost: “*Ono što smo zaključili, na osnovu istorijskog, arheološkog i lingvističkog materijala, dakle mimo antropoloških pokazatelja, jeste da su starosedeoci ostali na prostoru središnjeg Balkana u daleko većem broju nego što se to ranije pretpostavljalo.*”⁴⁰ Zdenko Vinski je iz različitih primjera kontinuiteta jasno zaključio: “*Izrazita tradicija antičke baštine manifestira se u vidu kulturnog kontinuiteta, a taj je jedva objašnjiv bez stanovi-*

---

niometrijskim podacima sa 39 srednjovjekovnih lokaliteta, među kojima je i osam lokaliteta iz Hrvatske i BiH. Utvrdio da su dalmatinsko-hrvatski lokaliteti Nin, Danilo, Bribir i Mravince “biološki najbliži poljskim populacijama” (Šlaus 1998, str. 81, 101-105). Usp. i: Šlaus 1999/2000, str. 274.

32 Bratanić 1991, str. 221-250.

33 Trojanović 1930, str. 318-320. P. Skok također ističe da je riječ *vatra* bila prvobitno raširena na istoku, a na “zapadu samo *oganj*” (P. Skok, Etimologijski rječnik. JAZU, knj. III, Zagreb 1973, str. 569). Riječ *oganj* raširena je u Istri, Dalmaciji, Crnoj Gori i Kosmetu (Skok 1972, str. 546). Usp. i Mažuranić 1975, str. 1546.

34 “*Ralo, ili najstariji i najjednostavniji plug, Iliri su upoznali u toku željeznog doba i predali ga Hrvatima nakon doseljenja, pa se ono zadržalo u nepromijenjenom obliku do danas*” (Batović, Oštrić 1969, str. 269).

35 Alinei 2001, str. 57-58.

36 “*On posebno ispituje područja tamo alpskih Slovenaca i na osnovu materijala koji je, mislim, dosta obilan (tu ima možda desetine i više leksema, naročito, iz toponomastike) hoće da dokaže (i to vrlo impresivno deluje – ja to znam iz nekoliko saopštenja ovako uzgrednih, usmenih) da je jedan talas Slovena došao negde – on pretpostavlja – i pre naše ere, i čak pretpostavlja da je to moglo biti u II. veku pre Hrista. Relativno veći broj izoglosa, elemenata jezičkih koji su u podudarnostima samo u tim krajevima slovenačkim i u baltijskim jezicima, gde se podudara i fonetska evolucija itd., upućuje na posebne zaključke, a to mora biti od velikog značaja...*

Ako je tačno to da je taj prethodni talas bio i da su mu tragovi do danas očuvani tamo negde u prialpskoj zoni, onda moramo pretpostaviti da to nije bila mala grupa” (Vuković 1969, str. 289).

37 Trubačev 1991, str. 229, 230, 241-242. Usp. i: Popović 1985, str. 13-14, 164.

38 Putanec 1992, str. 14.

39 Nikčević 2003, str. 37-39.

40 Živković 2000, str. 174.

tog arheološki mogućeg, premda povijesno neodređenog, etničkog kontinuiteta.”⁴¹

U svezi s navedenom problematikom otvara se mogućnost i radikalnijega zaključivanja od onoga koje je do sada prevladavalo u historiografiji. Naime, nezamislivo je da se bilo kada moglo dogoditi doseljenje etničke mase koja je bila toliko mnogobrojna da je zauzela gotovo cijeli Balkan i govorila na tom prostranstvu istim jezikom. Takvu pretpostavljenu seobu ne potvrđuju povijesni izvori, ni arheološki nalazi.⁴² Od mnogobrojnih ostataka prapovijesne kulture starosjeditelja⁴³ od posebne je važnosti preostajanje tetoviranja,⁴⁴ krsne slave⁴⁵ i pučkoga glazbenog izričaja (“ojkanje”) iz “ilirskoga doba”.⁴⁶ Ovaj kontinuitet kulture starosjeditelja važna je činjenica jer potvrđuje odlučujuću prevlast autohtonoga elementa i u etničkom smislu. Nemoguće je zamisliti da se u V., VI. i VII. stoljeću, ali i bilo kada prije, odjednom pojavio do tada nepoznati narod “Sklavina”, koji je bio tako mnogobrojan da je, među ostalim, osvojio cijeli Balkan. I fizički je bilo nemoguće preseljenje više stotina tisuća stanovnika na udaljenostima od preko tisuću kilometara uz brojne prirodne prepreke i transporte hrane, te njihovo doseljenje na nova prebivališta koja su se veoma razlikovala od dotadašnjih.

Da se tijekom antičkoga i ranoga srednjovjekovnog razdoblja stvarno nije dogodila neka “velika seoba naroda” s europskoga sjevera na sav balkansko-jadranski jug, nedvojbeno i konačno dokazali su rezultati antropoloških i genetičkih istraživanja. Antropolog Živko Mikić u svojim je mnogobrojnim radovima, od 1978. godine do danas, nepobitno dokazao da su starosjeditelji na balkanskom prostoru bili toliko mnogobrojni u odnosu na doseljenike da je čak i starosjediteljski brahikrani tip prevladao i poslije doseljavanja s europskog sjevera. Da su doseljenici etnički prevladavali nad zatečenim starosjediteljima, do daljnjega nastavljanja procesa brahikranizacije ne bi moglo doći.⁴⁷ Rezultati

dosadašnjih antropogenetičkih istraživanja u skladu su s onima antropološkim. U Hrvata nositelja (u europskog pučanstva veoma raširene) “atlantske” ili “zapadnoeuropske” haplogrupe **R1 b**, prema dosadašnjim istraživanjima, ima oko 16 posto. Prema nalazima po pojedinim regijama u Hrvata ima oko 33 posto nositelja “dinarske” haplogrupe **I1 b***, a kako je ima u Bosni, Srbiji i Bugarskoj, zaključuje se da je “Hrvatska prema profilu genetskih markera slična ostatku Balkana” (Ornella Semino). Pripadnici “slavenske” haplogrupe **R1 a**, koja pripada raznim populacijama nazvanim “Slavenima”, doseljavali su se na Balkan posebno od antičkog doba iz euroazijskih stepa. Broj nositelja ove haplogrupe u Hrvata kreće se po raznim regijama do otprilike 34 posto, što znači da u Hrvata (kao naroda u cjelini!) ove doseljeničke haplogrupe, u odnosu na ostale haplogrupe u Hrvatskoj, ima oko jedne trećine. I bez obzira na etnička preseljavanja po balkanskim prostorima tijekom stoljeća, prema današnjoj rasprostranjenosti haplogrupa moguće je zaključivati koje su dijelove rimske Dalmacije pretežno naselili “Sklavini” (“Sklabenoj”). Na nekadašnjem liburnijskom prostoru (otok Krk) čini se da je razmjerno jako zastupljena doseljenička (“slavenska”) haplogrupa **R1 a**, dok u unutrašnjosti (posebno u bosanskih Hrvata katolika) i na izoliranim jadranskim otocima (Brač, Hvar, Korčula) znatno prevladava starosjediteljska “dinarska” haplogrupa **I1 b***.⁴⁸ (Tako u Bosni nositelja ove haplogrupe **I1 b*** ima oko 53 posto.) U Hrvata imamo i oko 6 posto nositelja “neolitske” haplogrupe **E3 b1**, te oko 2 posto nositelja haplogrupe **J2 e1**, nazvane “neolitska 2”. Broj nositelja haplogrupe **K (M 9)** u Hrvatskoj utvrđuje

nja koja je započeo Živko Mikić godine 1978. ni jedan od povjesničara koji su pisali o doseljenu i etnogenezi Hrvata, nije u posljednja četiri desetljeća spomenuo ni jednom rečenicom. Zato su sva takva pisana razmišljanja o toj problematici uglavnom bezvrijedno štivo.

41 Vinski 1971, str. 67.
 42 Zelić Bučan 1983, str. 613-621.
 43 Garašanin, Kovačević 1950, str. 138-176, 186-195; Petrović, Prošić-Dvornić 1983, str. 33; Vukanović 1974, str. VIII+370.
 44 Petrić 1967, str. 219; Truhelka 1894, str. 256.
 45 O krsnom imenu usporedi Kuzmić 1927, str. 202-204, 334-345. Ćiro Truhelka doveo je krsnu slavu u vezu s kultom Lara, koji su kao i Geniji, samo muškog roda (Truhelka 1941, str. 80-81).
 46 Rihtman 1955, 1952, 1958, str. 99-100; Rihtman 1965, str. 224. Usp. Gavazzi 1928, str. 119.
 47 Mikić 1986, str. 88. Usp. i: Mikić 1988, str. 120, 127-129; Mikić 1995, str. 45-51. Sustavna antropološka ispitivanja koja je započeo Živko Mikić godine 1978. ni jedan od povjesničara koji su pisali o doseljenu i etnogenezi Hrvata, nije u posljednja četiri desetljeća spomenuo ni jednom rečenicom. Zato su sva takva pisana razmišljanja o toj problematici uglavnom bezvrijedno štivo.
 48 “Prema raspoloživim neobjavljenim podacima toga haplotipa (**Eu 19 /M17**), odnosno haplogrupe **I1b***, op. I. M.) je vrlo malo u zapadnoj Hercegovini i Dalmaciji između Neretve i Krke. Nasuprot tome, udio ovoga haplotipa dosta je visok na Kordunu, Lici, Kvarneru pa i u Dalmaciji zapadno od Krke, na području koje je pripadalo Liburnima” (Ivan Jurić, Genetičko podrijetlo šokačkih rodova na području Vinkovaca. Rasprava u tisku). Iz sveukupnih dosadašnjih rezultata može se zaključiti da, u odnosu na doseljavanja populacija s europskog sjevera, u današnjih Hrvata prevladavaju geni raznih prapovijesnih starosjeditelja. U tom smislu I. Jurić zaključuje da “genetičke spoznaje definitivno podržavaju teoriju o autohtonosti većine pripadnika hrvatskog naroda na području Hrvatske” (Jurić 2005, str. 203, 208).

se na oko jedan posto, a smatra se da je ona prenesena iz središnjeg dijela jugoistočne Azije u kasnoantičko doba. Irena Martinović Klarić iz Antropološkog instituta u Zagrebu o iznesenim rezultatima dosadašnjih antropogenetičkih istraživanja zaključuje: “U našem istraživanju mutacija na kromosomu Y u području jugoistočne Europe (Marijana Peričić i suradnici MBE, 2005) obuhvatili smo sedam različitih populacija, Hrvate, Srbe, Bošnjake, Hercegovce, Makedonce, Albance s Kosova te Rome iz Makedonije. Pokazalo se da većina muškaraca u ovom dijelu Europe nose mutacije koje određuju uobičajene europske haplogrupe **I1b***, **R1a**, **R1b**, **E3b1** i **J2e**... Najveća do sada opisana učestalost haplogrupa **I1b*** u Europi zabilježena je u jugoistočnoj Europi (u Hercegovini, Bosni, Hrvatskoj, Srbiji i Makedoniji), a najveća varijabilnost u središnjoj (Mađarskoj i Češkoj) i jugoistočnoj Europi. Pretpostavljamo da je došlo do širenja haplogrupe **I1b*** iz jugoistočne prema južnoj i posebno istočnoj Europi, no široki interval obuhvaćen procijenjenim vremenom koalescencije haplogrupe **I1b*** (11.100±4.800 godina prije sadašnjosti) ne dozvoljava precizno vremensko određenje spomenutog procesa. Ukoliko bismo željeli maksimalno pojednostaviti genetička saznanja i ustvrditi da je haplogrupa **I1b*** nastala u našim krajevima, zanimljivo je kako se ista nije širila prema zapadu Europe (fascinantno je da je učestalost **I1b*** u Italiji tek oko 1%) nego više prema istoku kontinenta (tj. područjima koja danas naseljavaju Slaveni). Znači, ukoliko bi se ova haplogrupa i smatrala autohtonom, opet označuje poveznicu s populacijama koje danas govore slavenskim jezicima. U ovom kontekstu zanimljiva je i haplogrupa **R1a** čije je vrijeme koalescencije u jugoistočnoj Europi procijenjeno na 15.800 ± 2.100 godina. Nije moguće razlučiti je li procijenjeno vrijeme koalescencije uvjetovano dugotrajnom prisutnošću haplogrupe u regiji ili miješanjem različitih slavenskih plemena prije velikih seoba. Naime, u uvjetima sadašnje molekularne rezolucije kromosoma Y, ne možemo procijeniti koliki je bio utjecaj različitih migracijskih valova u procesu širenju haplogrupe **R1a**. Primjerice haplogrupa **R1a** mogla se proširiti jugoistokom Europe za vrijeme njezinog postglacijalnog širenja iz pravca Ukrajine, zatim tijekom velikih migracija između 3. i 1. tisućljeća pr. Kr., te konačno za vrijeme migracija Slavena između 5. i 7. stoljeća. Haplogrupa **E3b1** pokazuje visoku genetičku raznolikost na malom geografskom prostoru. U jugoistočnoj Europi razlikujemo dvije skupine populacija, populacije jadransko-dinarskog kompleksa koje imaju nisku frekvenciju haplogrupe **E3b1** i populacije vezane uz sustav rijeka Vardar-Morava-Dunav koje pokazuju visoku frekvenciju **E3b1**. Viša zastupljenost

ove haplogrupe u populacijama iz Srbije, Makedonije i Kosova može se vezati uz putove širenje poljoprivrednog stanovništva uz slivove velikih rijeka... Najznačajniji doprinos ovog dijela Europe u procesu naseljavanja cijelog kontinenta i procesu stvaranja suvremene europske zalihe gena jest širenje haplogrupe **I1b*** prema južnoj i posebice srednjoj i istočnoj Europi. Naime, jugoistočna Europa bila je sjecište značajnih pretpovijesnih epizoda toka gena koji povezuju i obilježavaju suvremeno slavensko stanovništvo u Europi čije najznačajnije komponente ukupne zalihe gena sačinjavaju haplogrupe **R1a** i **I1b***. Zanimljivo, dok je kod istočnih Slavena u značajnoj mjeri prisutna haplogrupa N, kod zapadnih i južnih izostaje... Čini mi se da dolazi vrijeme redefiniranja pojmovna ‘autohtonog’ i ‘slavenskog’ u etnogenezi hrvatskog (i susjednih) naroda. Već i s genetičkog stajališta uviđamo koliko je kompleksna i slojevita ‘slavenska komponenta’ suvremenih muškaraca u jugoistočnoj Europi. Sasvim lako mogu zamisliti kako ratnici ‘Goto-Sklavini’ donose sa svojim muškim kromosomima već od prije prisutne haplogrupe **I1b*** i **R1a** (budući da obje haplogrupe s obzirom na vrijeme koalescencije smatramo vrlo stari-ma tj. vrlo varijabilnima, jedno od mogućih objašnjenja za takvo stanje jest višestruki tok gena).⁴⁹

Hrvati, ako bi se sudilo samo prema genetičkoj strukturi, nisu “slavenski” narod. Međutim, matična prahrvatska postojbina na Balkanu bila je u nekadašnjoj Liburniji, koja je, kako se može zaključivati iz dosadašnjih nalaza, bila najviše naseljena doseljenicima sa sjevera, “Sklavinima”. S obzirom da je naziv “Sklavini” sadržavao i polietničko značenje, ne znamo kojoj su određenoj populaciji pripadali doseljenici iz ukrajinskih i poljskih predjela na liburnijski teritorij.⁵⁰

Starosjeditelji na balkanskim prostorima nisu bili uništeni. Panonija je već za vrijeme provala germanskih naroda pretrpjela sigurno najveće gubitke u ljudstvu,⁵¹ ali teza da bi ona postala demografska “tabula rasa”, obezvrijeđena je arheološkim nalazima.⁵² Arheolog Đuro Basler zaključuje: “Mi arheolozi u Sarajevu tvrdimo da je nakon invazije Slavena i Avara u zemlji ostalo najmanje 85 posto starog stanovništva, a da slavenska komponenta neće biti veća od 10 do 12

49 Izvodi iz pisma koje je Irena Martinović-Klarić uputila autoru iz Zagreba, dne 15. rujna 2007.

50 Za rješavanje ove problematike važno je i utvrđenje postotka “slavenske” haplogrupe **R1a** u današnjoj Ukrajini i Poljskoj.

51 Usp. Vinski 1969, str. 195.

52 Davidović-Živanović 1999, str. 32, 74-76, 78-79.

posto. To mišljenje zastupa i Zdravko Marić.”⁵³ Kerubin Šegvić, interpretirajući Tomu Arhiđakona, o biti hrvatske etnogeneze zaključuje: “*Narodi, koji su navalili na rimsko carstvo, nisu došli u ukupnoj masi, nisu se selili ostavljajući prijašnje stanove i zemlje, da potraže nove zemlje za obrađivanje. Dolazili su oni ovamo, da osvoje narod, koji će za njih raditi. Nije se radilo o osvajanju zemlje, nego o osvajanju naroda skupa sa zemljom, na kojoj je stanovao... Puka je nacionalna taština, kad se tvrdi i vjeruje, da su Hrvati i Srbi poslavenili Balkan, da su nametnuli svoj slavenski jezik i slavensko ime. To godi čuti, ali je teško dokazati. Nijedan narod nije nametnuo svoj jezik osvojenomu narodu i zemlji. Hrvati i Srbi su nametnuli samo svoje ime onima, koje su podvrgli time što se je njihovim imenom prozvala država, koju su osnovali... Onih sedam ili osam župa ili tribusa mogli su brojiti najviše sedam ili osam hiljada glava. Oni su mogli svojim vrlinama vojničkim osvojiti zemlju, ali nije moguće pomisliti da bi oni bili kadri asimilirati sebi brojne heterogene narode... Do sada je uvijek većina apsorbirala manjinu.*”⁵⁴

Antropološka istraživanja kostura u srednjovjekovnim grobovima stare hrvatske države i Bosne posebno potvrđuju točnost Baslerovih i Šegvićevih zaključaka. S obzirom da se antropološka istraživanja vrše na kosturima iz srednjega vijeka, a antropogenetička među sada živućim ljudstvom, rezultati jednih i drugih ne mogu se posve podudarati.⁵⁵ Sva multidisciplinarna istraživanja nedvojbeno dokažu da je na podunavskom i balkanskom prostoru od prapovijesti do u srednji vijek u prevladavajućem broju živjelo uglavnom isto stanovništvo pod raznim imenima, koja su poslije zamijenjena zajedničkim “slavenskim“ imenom.⁵⁶

53 Citat arheologa Đure Baslera, iz pisma koje je piscu ove knjige uputio iz Sarajeva dne 24. travnja 1989. godine.

54 Šegvić 1928, str. 224-226.

55 To je potpuno shvatljivo zbog činjenice da su dijelovima navedenih teritorija dugo vremena vladali Turci, koji su sa sobom doveli i nastanjivali pučanstvo najrazličitijega etničkoga podrijetla. Pripadnici tih etnosa bježali su tijekom stoljeća od turske vlasti pod mletačku vlast, pri čemu su najčešće primali katoličku vjeru, te su se u doba oblikovanja suvremenih nacija izjasnili kao Hrvati.

56 Stanko Trifunović, Sloveni žive u Panoniji još od antičkog doba. Predavanje u okviru teme “Slovenski predak“, održano u Bačkoj Topoli 26. siječnja 1996. (www.rastko.org.yu/arheologija).

3.

Da su također Sklavini, odnosno Goti, koje vrela identificiraju s Hrvatima, bili malobrojni u odnosu na starosjeditelje potvrđuje i maleni teritorij koji su oni zauzeli. Prema Dukljaninu i Tomi Arhiđakonu jezgra pod hrvatskim imenom postojala je na teritoriju Japodije sredinom VI., a po Porfirogenetu sredinom VII. stoljeća. U literaturi se raspravlja o postojanju Hrvata na teritorijima sjeverno od Dunava. Međutim, ako se bilo kada s europskoga sjevera u Japodiju i doselio dio ljudstva pod hrvatskim nazivom, moglo se raditi samo o nekoliko brojčano malih ratničkih družina, što se može zaključiti i iz malenoga prostora kojim su prvobitno zavladaali. U historiografiji se, uz mogućnost da je hrvatski naziv donesen sa sjevera Europe na Balkan, obrazlaže i da je taj etnonim nastao na Balkanu.⁵⁷ I u starim se ljetopisima pripovijeda da su se Hrvati iseljavali iz balkanske pradomovine na europski jug.⁵⁸ Međutim, u dosadašnjoj literaturi pre-

57 Tako Nada Klaić zaključuje da su Hrvati starosjeditelji na Balkanu i da su se odatle iseljavali na sjever. “Stoga na kraju u čitavoj problematici oko najstarije jezgre Hrvata u Dinaridima, u kasnijoj avarskoj banskoj političkoj organizaciji, valjalo bi naći vrijeme kad su se pojedine grupe Hrvata raselile po Srednjoj Evropi. Možda nije neopravdano pomišljati na razdoblje druge polovice VI. stoljeća, kad je, čini se, veća grupa Hrvata i Srba – možda pred Avarima, napustila svoja stara balkanska sjedišta... Ali nije isključeno da su sve te iseljeničke grupe prodirale prema Srednjoj Evropi zajedno s Avarima, a ne pred njima! Ovi su moji rezultati ‘krunski svjedoci’ Kunstmannove teorije o migracijama jug-sjever!” (Klaić 1988, 21, str. 61-62).

58 Češka Dalimilova kronika (iz razdoblja 1282.-1314.) bilježi (u prijevodu Vjekoslava Klaića) i ovo: “U srbskom jeziku (narodu) imade zemlja, koja se zove Hrvati. U toj zemlji bijaše jedan leh (vlastelin, plemić), komu nadjenuše ime Čeh. On ubi čovjeka, pa radi toga (zločina) izgubi svoju djedinu. Na to on sa svoje šestero braće i njihovom brojnom čeljadi ostavi zemlju Hrvati, pak se odseli. Putujući (na sjever) od šume do šume dodje napokon do gore Rip (u današnjoj Češkoj) i nastani se tamo sa svojom braćom i sa svojim pukom” (Klaić 1903, str. 7). Posebno je zanimljivo pisanje povjesničara Jakova Lukarevića (1551.-1615.), koji se služio latinskom redakcijom izvora *Sclavorum Regnum*. Lukarević (Luccari) spominje Stroila, Sviholada i Selimira i tada iznosi posebnu verziju priče o Čehu, Lehu i Mehu. On navodi da su Čeh, Leh i Rus bili Selimirova braća, koji su godine 550. krenuli iz Ilirije preko Dunava u osvajanje drugih zemalja. Posebno se navode ove zemlje: “Servia, Boemia, Moravia, Svevia, e Pollonia. Si trasferirono ancora nelle tre Russie...” (Lukarević 1790, str. 5). Prvo je izdanje ovoga djela objavljeno u Veneciji 1605. Za Leha se posebno navodi da je otišao iz stare domovine djeda Stroila (Lukarević 1790, str. 199). Važno je istaknuti da se

vladava interpretacija postojećih vrela o doseljenju na japodski teritorij⁵⁹ u smislu da su doseljenici došli pod hrvatskim imenom.

Važno je da sva tri navedena vrela, u međusobno savršenom skladu, smještaju to doseljenje u nekoć japodski dio današnje Hrvatske. Opis teritorija Hrvatske kojim vlada hrvatski ban, u spisu *De administrando imperio* u potpunosti se slaže s opisom teritorija Hrvata kako ga opisuju *Hrvatska kronika* i *Historia salonitana*. Opis u tom vrelu iz glave XXX. DAI glasi: “Zemlja je njihova podijeljena u 11 županija: HlijevanSKU (Livno u Bosni), Cetinsku, Imotsku, Plivanjsku, Pesentsku, Primorsku, Bribirsku, Nonsku, Kninsku, Sidrašku, Ninsku, a Ban, njihov vlada Krbavom, Likom i Gackom... Od Cetine pako rijeke započimlje zemlja Hrvatska i proteže se primorjem do medja istarskih, to jest do grada Labina. U gorama ponešto i preseže temat istarski; primiče se pako kod Cetine i Hlijevna zemlji Srpskoj, jer zemlja srpska sučelice je sa svijem ostalim zemljama, a na sjeveru primiče se Hrvatskoj, na jugu pak Bugarskoj. Od kada dodjoše rečeni Sloveni obladaše cijelom zemljom Dalmacijom. Romajski pako gradovi obradljivahu otoke i življahu od njih.”⁶⁰ U ovom opisu posebno se izdvajaju Lika, Krbava i Gacka, kao jedinstveni prostor kojim vlada hrvatski ban i koji se može smatrati jezgrom hrvatske države na Balkanu.⁶¹

Porfirogenetova banska Hrvatska savršeno odgovara teritoriju koji opisuje *Hrvatska kronika*, također kao posebnu banovinu pod nazivom Bijela Hrvatska. *Libellus Gothorum* na ovom teritoriju locira etnos koji naziva Bijelim Hrvatima. U glavi se devetoj (hrvatske redakcije) pripovijeda kako je Budimir razdijelio svoje kraljevstvo na Primorje i Zagorje. “Od Dalme do Valdemina prozva Hrvate Bile, što su Dalmatini

Nižnji.”⁶² Bijeli su Hrvati, kako ih naziva hrvatska redakcija ovoga vrela, prvobitno zauzimali posebno kontinentalni pojas Donje Dalmacije, dakle samo jednu od nekoliko postojećih banovina u zajedničkoj goto-sklavinskoj državi. Vjekoslav Klaić iz toga opisa zaključuje da je ta Bijela Hrvatska “sezala... od Duvanjskog polja na sjever do Vinodola.”⁶³ M. Kuzmić točno zaključuje: “Bijela Hrvatska kod popa iz Duklje ide do Cetine kao i Hrobatija u cara Konstantina.”⁶⁴

Navedeni teritorij Hrvata, kako se očituje u DAI i u *Libellus Gothorum*, gotovo do detalja odgovara opisu teritorija koji su, prema Tomi Arhidakonu, zauzeli Goti, odnosno Sklavini. “Sclavi ili Goti” su se, prema Tomi Arhidakonu, nakon doseljenja naselili u brdovitim predjelima na sjeveru Dalmacije, a to bi uglavnom odgovaralo posebno prijašnjem teritoriju Japoda, odnosno poslije području Like, Gacke i Krbave (među ostalim).⁶⁵ Hrvatska je, po njegovu mišljenju, planinsko područje, koje se nastavlja sjeverno od Dalmacije. V. Novak je utvrdio da Tomin tekst o doseljenju glasi ovako: “*Venerant de partibus Polonie, qui Lingones appelluntur cum Totila septem uel octo tribus nobilium. Hi uidentes terram Chroatie aptam sibi fore ad habitandum, quia rari in ea coloni Snati (=Snaci) manebant, petierunt et optinuerunt eam a duce suo.*”⁶⁶ Iz ovoga Tomina navoda jasno proizlazi da su se Sclavi ili Goti doselili u zemlju Hrvatsku u kojoj su preostali (živjeti) rijetki stanovnici (*coloni*), koji su se nazivali *Snati* (*Snaci*). Doseljenici su te starosjeditelje počeli podvrgavati pod svoju vlast. V. Novak cijeli citirani Tomin pasus točno interpretira ovako: “*Dakle, ma ko bio korektor ovoga mesta, on je hteo da doda ime ovih kolona koje su doseljenici našli u Hrvatskoj, a ta je iz celoga konteksta nesumnjivo dalmatinska Zagora, pošto se kaže da je ‘regio montuosa’ i da sa severne strane ‘adheret Dalmatie’.* Znači, ovi koloni zvali su se *Snaci*. *Ti su bili nesumnjivo starosedeooci - rari coloni - kao preostaci mnogobrojnog starosedelačkog seljačkog masiva - stočara (ili ratarar?) - u brdovitim krajevima dočnije Tomine Hrvatske... Nesumnjivo među te krajeve spadaju prostori od Gvozda na jug prema dalmatinskom*

Lukarević služio nizom nama danas nedostupnih djela. Priču o navedenoj braći iz Lukarevića je preuzeo D. Farlati (Farlati 1753, str. 180-181). Od Farlatija je tu priču preuzeo mladi Ljuđevit Gaj, koji navodi da su navedena Selimirova braća bili sinovi Gota Sviholada (Gaj 1826, str. 21-22). Zanimljivo je da se u jednoj staroj poljskoj kronici (za koju se misli da ju je na latinskome napisao jedan Francuz), navodi da je Leh napustio Hrvatsku oko godine 550 (Buć 1970, str. 923-924). S. Buć je navedeni tekst prenio iz knjige Emiliana von Zernicki-Szeliga (Zernicki-Szelig 1900).

59 Središnje japodsko područje “gdje su se odvijali najstariji procesi stvaranja japodskog naroda”, obuhvaća cijelu gorsku Hrvatsku, koju tvore Lika, Ogulinsko-plašćanska udolina i Gorski kotar, te obalno područje od Rijeke do Jablanca ili Karlobaga (Olujčić 2007, str. 135).

60 Tomašić 1918, str. 63-83.

61 Klaić 1988, str. 14, 19-20.

62 Mošin 1950, str. 54.

63 Klaić 1927, str. 112.

64 Kuzmić 1930, str. 207.

65 Prema Viktoru Novaku u brdovite krajeve gdje su živjeli starosjeditelji “nesumnjivo... spadaju prostori od Gvozda na jug prema dalmatinskom moru u smeru Livna i Neretve” (Novak 1936, str. 121).

66 Novak 1936, str. 119. Usp. Budimir 1936, str. 127-134; Čremošnik 1939, str. 182-184; Budimir 1939, str. 185-191.

moru u smeru Livna i Neretve. Tu treba tražiti te retke naseljenike, preostale Snace, koji su dočekali 'septem uel octo tribus nobilium'".⁶⁷ K. Šegvić ističe da Toma opisuje "Croatiu" "kao da je imao pred očima Liku i Gorski Kotar tamo do Save".⁶⁸

U staroj *Splitskoj kronici* Hrvati iz srednje Dalmacije (uz Split posebno se spominje i Krbava) nazivaju sebe i svoje zemljake "Bijelim Hrvatima".⁶⁹

...

Većina je starosjeditelja na današnjem hrvatskom prostoru nastavila i poslije antike živjeti pod svojim starim imenima i tijekom stoljeća u kojima su se tobože na njihov prostor doselile mase Sklavina. Da su, na primjer, sredinom VII. stoljeća postojali Dalmatini, potvrđuje i zapis iz *Liber Pontificalis* u kojemu se navodi da je papa Ivan IV. (640.-642.) "natione Dalmata".⁷⁰ Važan je i navod u glavi XXX. *DAI* da se stanovnici Salone nazivaju ne Romani, već "Delmatinoi".⁷¹ Oznaka Dalmatini iz *DAI* može biti i antički termin za populaciju većeg dijela rimske Dalmacije. Iz postojećih vrela može se sa sigurnošću zaključiti da su i krajem VIII. stoljeća postojale posebne političke jedinice Liburnija i Dalmacija, a da je Dalmacija bila teritorij između Cetine i Krke sa svojim dalmatskim zaleđem. Poeta Saxo (u opisu za godinu 803.) odvaja Liburniju od Dalmacije.⁷² Naziv Dalmati(ni) u IX. stoljeću označava većinski dio pučanstva na teritoriju koji se može označiti kao Dalmacija u užem smislu i koji su bili nedoseljenička, dakle "neslavenska" populacija. Iz povijesne jezgre *Životopisa Ursa Confessora* proizlazi da u doba Karla Velikoga krajem VIII. stoljeća na teritoriju Dalmata postoji potpuno samostalna, dakle i u odnosu na Bizant, neovisna država, sa stanovništvom koje se naziva Dalmati(ni), a kojima vlada samostalni vladar ("rex"). Krajem godine 805. nalazimo i "poslanike Dalmata" (*legati Dalmatarum*) kod cara Karla u Diedenhofenu,⁷³ što također potvrđuje njihovu posebnost.

67 Novak 1936, str. 119-121.

68 Šegvić 1931-1932, str. 19. Posebno je važan Tomin navod o simbiozi doseljenika sa starosjediteljima. Kad su se doseljeni Goto-Sklavi(ni) pomiješali sa starosjediteljima, nastao je jedan narod s jednim jezikom, što znači da Toma misli kako su došljaci i starosjeditelji govorili dvama različitim jezicima. Usp. Šegvić 1935, str. 34.

69 Guberina 1942, str. 50-51.

70 Rački 1877, str. 277. D. Mandić upozorava da je riječ "natio" označavala "kod Rimljana pojedine narodne skupine koje nijesu bile latinske". (Mandić 1956, str. 8).

71 Vizantiski izvori II 1959, str. 29.

72 Kos 1906, str. 18.

73 Rački 1877, str. 310.

Matična zemlja Hrvata, prema Tomi Arhiđakonu i *Libellus Gothorum*, također je tijekom VIII. stoljeća pa nadalje bila dio liburnijskog zaleđa, koji su Franci zauzeli najvjerojatnije krajem VIII. stoljeća. Odatle su ti ranije doseljeni Sklavi(ni), dakle iz Liburnije, odnosno iz njezina zaleđa, mogli povremeno upadati na teritorij Dalmata već od sredine VI. stoljeća. Međutim, oni su mogli stvarno zaposjedati dio dalmatskoga prostora tek krajem VIII., a najvjerojatnije od početka IX. stoljeća, uz franačku pomoć. Sklavi(ni)-Hrvati su se iz Liburnije doseljavali na teritorij Dalmata u doba franačke ekspanzije na istočno-jadranskoj obali. Prije-pori oko razgraničenja, koje spominju franački izvori iz prvih desetljeća IX. stoljeća mogli su postojati samo između doseljenika zvanih Sklavi(ni) s Dalmati(ni) ma i Romanima, jer su Romani (Latini) u gradovima i Dalmati izvan gradova sve svoje moguće prijepore oko granica morali davno prije riješiti. Vrelo *Vita Hludowici* za godinu 817. svjedoči o razgraničenju između Dalmatina, Romana i Sklavina (*de finibus Dalmatarum, Romanorum et Sclavorum*),⁷⁴ što znači da su se u to doba na dijelove teritorija Dalmata doselili Sklavini, koji je naziv na ovom prostoru, sudeći prema kamenim natpisima, sinonim za Hrvate. Ti Hrvati iz Liburnije mogli su samo kao franački saveznici zavladati teritorijem Dalmata, posebno onim između Zrmanje i Cetine, dakle tek od prvih desetljeća IX. stoljeća. Pretpostavljanje nekih pisaca o doseljenju Hrvata sa sjevera Europe na Balkan tek krajem VIII. ili početkom IX. stoljeća⁷⁵ nije potvrđeno ni jednim pisanim izvorom, niti arheološkim nalazom. U starohrvatskim grobovima uz jadransku obalu i njezinu bližem zaleđu nalazi se posebno oružje i nakit iz karolinškog doba, ali ti nalazi mogu samo potvrđivati da su se doseljenici doselili iz Liburnije kao franački saveznici. Iz tituliranja Borne, odnosno iz franačkih vrela koji konkretiziraju postojanje teritorija Liburnije i Dalmacije, možemo kao nesumnjivo zaključiti da je još u prvoj polovici IX. stoljeća u dalmatskim mjestima živjelo stanovništvo koje se i u franačkim izvorima naziva *Romani*.⁷⁶

74 Pertz 1829, str. 621. Pertz je u bilješci ispod teksta naveo i izraz "Dalmatarum".

75 Margetić 1977, str. 5-88.

76 Porfirogenet na teritoriju nekadašnje rimske Dalmacije stanovnike koje naziva Romeji razlikuje od Romana. "Romani su mu u dalmatinskoj temi: u gradovima...; oni su mu i predslovensko (odnosno predavarsko) stanovništvo Hrvatske, Srbije, Zahumlja, Neretve i Duklje. Romaei su mu Grci" (Skok 1927, str. 63). U *DAI* su Romanoi - 'Romani' gotovo isključivo stanovnici dalma-

U doba franačkih osvajanja u Dalmaciji se i susjednim krajevima stanovništvo dijelilo prema posebnim nazivima (*Guduscani, Dalmati*). U *Ann. Fuld.* za godinu 823. piše: “*Liudewitus... iterum in Dalmatas ad Liudemuhslum avunculum Bornae ducis pervenisset, dolo ipsius interfectus est.*”⁷⁷ Iz franačkih vrela proizlazi da su do Borne postojale dvije odvojene povijesno-političke posebnosti: Liburnija i Dalmacija, koje su pod Bornom postale jedna državna zajednica teritorijalnim proširenjem uz franačku privolu.⁷⁸ Iz stilizacije franačkih izvora očito je da su u drugom desetljeću IX. stoljeća na teritoriju Dalmat(in)a živjeli: 1. doseljivani Hrvati (Sklavini), 2. Romani u gradovima (ponekad nazivani i Latini), i 3. u zaleđu neromanizirani starosjeditelji Dalmati(ni). Da je pojam *Dalmacija* bio ograničen samo na primorska mjesta, u kojima su Romani u njima bili dalmatinski Romani ili Dalmati (Dalmatini), ne bi se moglo razjasniti kako u tom slučaju Sklavini mogu biti dalmatinski Sklavini ako oni žive izvan gradova. Naime, u smislu shvaćanja da su samo primorski gradići Dalmacija, Sklavini koji žive izvan te tobožnje Dalmacije, nikako ne mogu biti dalmatinski Sklavini, već samo Sklavini.

Iz Gottschalkova svjedočanstva također proizlazi da su u prvoj polovici IX. st. u Dalmaciji uz Latine u gradovima (koji su podložni Bizantu), živjeli još Dalmatini i Sclavi (Hrvati).⁷⁹ Iz njegova isticanja da je Dalmacija “*veoma duga zemlja*” može se sa sigurnošću zaključiti da u IX. stoljeća teritorijalni

pojam Dalmacije nije bio ograničen samo na nekoliko dalmatinskih gradova. Gottschalk stanovnike u dalmatinskim gradovima izričito naziva Latinima. Prema Gottschalku, u Dalmaciji stanuju, osim Latina koji su podložni grčkom carstvu, i Dalmatini, dok mu je Trpimir “*rex Sclavorum*”. Nepobitno je da su Latini stanovnici primorskih gradova (*homines Latini*). Također je točno da su *Dalmatini homines* “stanovnici zaleđa”, ali to nisu Hrvati. Gottschalk naziva Trpimira *rex Sclavorum*, a ne *Dalmatinorum*. Dakle, Sclavi(ni) su Hrvati, a Dalmati(ni) ostatci autohtone populacije. I druga vrela potvrđuju da nazivi Dalmatini i Sklavini u IX. st. nisu sinonimi. Ivan Đakon piše da su, (oko) godine 876., istarske gradove napali “*najgori narodi Slavena i Dalmatinaca*”.⁸⁰

Starosjeditelji Dalmati(ni) postojali su kao posebnost i tijekom X. i XI. stoljeća, i taj pojam nije označavao stanovnike priobalnih mjesta, kako to potvrđuju bizantska vrela. M. Suić, navodeći djelo *Vita avi Basilii Konstantina Porfirogeneta*, iz sredine X. stoljeća, u kojemu se spominje “*more Dalmata*” zaključuje: “*Dalmati na ovom mjestu nisu samo žitelji bizantskog temata nego historijske provincije Dalmacije, one po kojoj je u rano carsko doba i nastao naziv Dalmaticum mare.*”⁸¹ U sačuvanim ispravama prvi put se tek na početku druge polovine X. stoljeća hrvatski vladari označuju kao kraljevi Hrvata i Dalmatina.⁸² Da su *Dalmatini*

tinskih gradova i spominju se samo u glavama 29-36. Inače, Romani su prvobitno bili građani Rima, a zatim su tako nazvani svi stanovnici Italije koji su stekli rimsko pravo. Romeni su podanici Bizantskog Carstva i ne moraju biti pravoslavni. Bizantinci su, prema Litavrinu, nazivali sebe Romeima, a svoj imperij zvali su Romanija. Sami su se podanici Carstva ponekad, kada su htjeli izraziti svoju etničku i konfesionalnu pripadnost, nazivali Grci, ali su također i kada su mislili na državno ustrojstvo koristili za sebe pojam Grci. U Rimu i u karolinškom imperiju bizantski podanici nazivani su Grcima (Litavrin 2001, str. 594-596). Josef Rungg tumači pojam Romani u smislu da je označivao pripadnike raznih naroda i etničkih skupina koje su nekada bile pod rimskom državom (Rungg 1963, str. 131). Bizantski pisci u srednjem vijeku pod oznakom Latini podrazumijevaju sve žitelje Zapadne Europe misleći i na njihovu pripadnost rimskom kršćanstvu.

77 Kos 1906, str. 67. U raznim rukopisima nalazi se: “*Liudemuhslum, Liudemislum, Liudemuslum, Liudemunhslum, Ludemuhslum*” (Kos 1906, str. 67).

78 Suić 1955, str. 285-289. M. Suić u tom radu navodi da se poslije 821. godine imenu Liburnija zameo svaki trag.

79 Usp. Lambot 1945, str. 684; Grmek 1994, str. 435-448.

80 Tako Ivan Đakon piše da su godine 875. istarske gradove napali “*najgori narodi Sklavina i Dalmatina*” (Rački 1877, str. 365). Važno je istaknuti da ti Dalmatini nisu bili stanovnici dalmatinskih gradova. Vladimir Koščak u vezi s tim vrelom točno zapaža: “*Već iz samih citiranih riječi da su ‘tada najgora plemena Slavena i Dalmatina počela pljačkati istarsku pokrajinu’ teško se može zaključiti da se pod njima razumijevaju i građani dalmatinskih gradova. Pogotovo je to isključeno iz nastavka vijesti, ... u kojem se ti napadači, koji su opustošili istarske gradove Umag, Novigrad, Sipar i Rovinj i protiv kojih je mletački dužd Urso Particijak pokrenuo flotu od 30 brodova i suzbio ih zovu Slaveni (dva puta ‘Sclavos’)*” (Koščak 1984, str. 222). Zaista, teško je zamisliti da su se uzduž cijele jadranske obale iz svih ili pak iz nekoliko malih i međusobno dosta udaljenih primorskih gradića skupili vojnici tzv. Dalmati, i pošli sa Sklavinima pljačkati Istru.

81 Suić 1983, str. 13.

82 “*Zvonimir je dakle, kao i drugi hrvatski knezovi i vladari, kralj Hrvata i Dalmatinaca. Mužić u ovom dalmatinskom imenu vidi staru dalmatinsku ili dalmatsku populaciju, koja je i dalje bila, u ovo vrijeme, prisutna u području hrvatske države. To možemo prihvatiti, jer danas znamo da je priličan, iako preciznije nepoznat, broj staroga stanovništva preživio, pogotovo oni koji nisu bili uz stare antičke prometnice, koje su funkcionirale*”

isto što i Hrvati, onda bi takvo razlikovanje u tituli bilo besmisleno. Ako bi se ta kraljevska titula odnosila na stanovnike gradića, koji su se nazivali Romanima (Latinima), onda bi se vladari nazivali kraljevima Hrvata i Romana, odnosno Hrvata i Latina, a ne kraljevima Hrvata i Dalmatina. U ispravama se od vremena kralja Petra Krešimira IV. počinje uz dotadašnju oznaku “kralj Hrvata i Dalmatina” paralelno rabiti i formula “*rex Chroataiae et Dalmatiae*”. Da pojam “Dalmacija” nije obuhvaćao samo nekoliko gradova i otoka, može se savršeno jasno zaključiti i na temelju toga što kralj Petar Krešimir IV. u ispravi izdanoj u Ninu 1069. naziva sve more uz jadransku obalu “svojim dalmatinskim morem” (“*...nostram propriam insulam in nostro Dalmatico mari sitam, que uocatur Mauni...*”).⁸³ Hrvatska i Dalmacija bile su geopolitička cjelina, što dokazuje i naziv “kraljevstvo” (*regnum*).⁸⁴

4.

M. Suić je u etnogenezi Hrvata uz “*malobrojni hrvatski superstrat*” točno utvrdio i južnoslavensku komponentu, posebno paleobalkanski superstrat.⁸⁵ Iz djela DAI moguće je zaključivati (kao što su u drugoj polovini XX. stoljeća najviše naglašavali u raspravama Dušan S. Popović i Nada Klaić) i o postojanju mogućega, iako nedokazanoga avarskog udjela u etnogenezi Hrvata. U hrvatskoj etnogenezi sigurno sudjeluju, u određenoj mjeri, Goti, koji su nastavili prebivati na teritoriju Liburnije poslije gotsko-bizantskih ratovanja. Iz Prokopijeva je svjedočanstva očito da su Goti

u VI. stoljeću i nadalje bili na sjeverozapadnom dijelu nekadašnje rimske Dalmacije i da su ondje živjeli pomiješani sa starosjediteljima s kojima su se tijekom vremena stopili u jedan narod. Prvobitna jezgra pod hrvatskim imenom, ako nije bila i samo podrijetlom gotska, bila je u najužem vojno-političkom zajedništvu s germanskim Gotima. Navedena činjenica također dokazuje da su barem u početku toga zajedništva vodeći sloj bili Goti.⁸⁶ Hrvatska vladarska imena, posebno ona zabilježena na kamenim natpisima, često imaju germanski (gotski) završetak na *-mer* (*-mereis*).⁸⁷ Vladarska imena s navedenim završetcima i u Hrvata potječu iz germanske baštine, i to najvjerojatnije one u Gota, koji su ih mogli proširiti među vladare raznih “slavenskih” država. Da su završetci očito germanskog postanja, očituje se i iz toga da se imena hrvatskih vladara uopće ne mogu tumačiti u hrvatskome jezičnom smislu.⁸⁸ Isto tako, i činjenica postojanja gotskih (germanskih) naziva, te značenja za razmjerno veliki broj glagoljskih slova također dokazuje da je to pismo moglo nastati u nekom političkom zajedništvu ili vojnom savezništvu s jedne strane hrvatskoga i s druge strane nekoga germanskog etnosa. Sve navedeno dokazuje da su barem u početku tog zajedništva vodeći sloj bili Goti.⁸⁹ Prvi puni spomen hrvatskog imena na kamenom ulomku je iz druge polovine IX. stoljeća, kada se na natpisu arhitrava i zabata oltarne pregrade iz predromaničke crkve na Crkvini u Šopotu za Bra-

rale i u srednjem vijeku... Kada proučimo i pročitamo Mužičeve interpretacije o autohtonosti hrvatskih Dalmatinaca i njihovu udjelu u etnogenezi Hrvata, nema razloga da se ne složimo s njime... Kao čovjek koji se bavio pitanjima Delmata u antici, prihvaćam, dakle, proučavanja kolege Mužića i drugih stručnjaka o našem ranom srednjem vijeku, te i Delmate ili Dalmate vidim kao jednu od važnih komponenata etnogeneze Hrvata u središnjem prostoru rane hrvatske države” (Zaninović 2007, str. 15-16).

83 Diplomatički zbornik 1967, str. 112-114.

84 Klaić 1930, str. 80. Plural “regna” upotrebljavao se tek od 1359. godine (Šišić 1925, str. 523).

85 “Za formiranje historijskog hrvatskog etnosa važne su prvenstveno etničke skupine Japoda (uglavnom Lika), Liburna (Kvarner, Hrvatsko primorje i Podgorje, Ravni Kotari i Bukovica), Delmata (središnja Dalmacija od Krke do Cetine s dalmatinskom Zagorom) i donekle Ardijejaca (s obje obale Neretve). Histri su igrali mnogo manju ulogu, a oni su bili i izvan Ilirika kao i izvan ranosrednjovjekovne hrvatske države (koja se formirala uglavnom unutar kasnoantičke provincije)” (Suić 1979, str. 367).

86 Terminu Goti treba prilaziti veoma oprezno, jer nazivi ne moraju odavati etnicitet. I domaća preddoseljenička populacija mogla je preuzeti gotsko ime. Inače, naziv Goti poslije Teodorika više je označavao društveni sloj negoli etnicitet.

87 Navedeni završetak je stvarno iz gotskog jezika, u kojemu *meris* znači slavan, odnosno velik. Usp. Holthausen 1934, str. 70.

88 U Germana su osobna imena složena od dva dijela od kojih je jedan završetak *-mar*, *-mer*, *-mir* i slično. U Gota nastavak postoji i na *-mir* i na *-mer*, i ti se završeci izmjenjuju (Wrede 1891, str. 58).

89 Ferdo Šišić, prepričavajući pisanje Boguslawskoga o tome kako su obje gotske države, istočnogotska 555. godine, a zapadnogotska 711. godine, propale, dakle davno prije Ćirila, krupnim upozoravajućim slovima ponavlja to pitanje Boguslawskog: “Kako da onda protumačimo upliv gotski na nazivlje naših pismena, ako su ona tek kakovih trista godina poslije propasti istočno-gotske države i propasti gotskoga elementa uopće u našim zemljama stvorena?” (Šišić 1910, str. 119). Josip Hamm ističe: “Tragovi se gotskoga runskoga pisma - naravno u dosta ograničenoj mjeri - posredno vide i u azbučnom nizu i u nazivima nekih slova glagoljskog alfabeta.” (Hamm 1996, str. 206).

nimira navodi da je “*dux cruatoru(m)*”.⁹⁰ Međutim, ovako prvobitno pisan etnonim upućuje na stvarnu mogućnost njegova germanskoga postanja.⁹¹ Hrvati su na teritoriju Krbave, Like i Gacke bili, prema Tomi Arhidakonu, arijanci, što posebno upućuje na istobitnost ili najveću bliskost s Gotima.

Hrvatsko se ime s vremenom proširilo i izvan liburnijsko-dalmatskoga prostora. Zemljopisni položaj Like, Gacke i Krbave bio je iznimno pogodan za širenje vlasti i hrvatskog naziva u današnju Slavoniju, Bosnu i obalni pojas. D. Mandić zaključuje: “*Kraljevstvo ‘Hrvatska’ zvalo se zemlje južno od Gvozda (Velika i Mala Kapela), Grmeč planine i Borja. Istom za turskih ratova u XVI. i XVII. stoljeću, kada se velik broj hrvatskoga pučanstva preselio iz Dalmacije i Bosne sjeverno do Gvozda i Save, naziv ‘Hrvatska’ prenesen je na sjever.*”⁹² Međutim, doseljavanja pod hrvatskim imenom na sjever događala su se i u predtursko doba. Na teritoriju srednjovjekovne Slavonije posvjedočena su u vrelima obiteljska i osobna imena, kao i toponimi “*koji su nesumnjivo izvedeni od etnonima Hrvati*”. Svi toponimi *Horvati* na tom prostoru “*nužno ne znače kako su ta naselja uvijek naseljavali etnički Hrvati u srednjovjekovnom smislu, već možemo pretpostaviti kako su ista naselja tek osnovali i posjedovali ljudi čije je etničko podrijetlo bilo hrvatsko*”. Te se migracije

pojedinaца, odnosno manjih “*ratničko-plemenskih*” obiteljskih skupina ili rodova “*iz hrvatskoga matičnog istočnojadranskoga i zapadnodinarskog prostora u panonske prostore*” mogu datirati “*najkasnije neposredno nakon onog trenutka kada Hrvatsko Kraljevstvo koncem XI. stoljeća dolazi u posjed Arpadovića*”.⁹³ U prihvaćanju hrvatskoga etnonima posebno je odlučujuće bilo pripadanje pučanstva na današnjem hrvatskom dinarskom, mediteranskom i panonskom prostoru istoj katoličkoj vjeri.

...

Hrvati su, sudeći po preostacima starosjediteljske kulture, antropološkim i antropogenetičkim osobinama, najvećim dijelom potomci balkanskoga prapovijesnoga pučanstva kojemu se od rimskoga doba nametnuo skupni naziv “*Iliri*”. Međutim, preci Hrvata, kojih postojanje vrela *Libellus Gothorum* i *Solinska povijest* datiraju na liburnijskom prostoru u VI. stoljeće, nisu samo balkanski “*autohtonci*”, niti samo “*Sklavini*” doseljavani otprilike od sredine VI. stoljeća. Prvobitni Hrvati iz Liburnije u prvoj su polovini IX. stoljeća uz franačku pomoć zavladaali dalmatskim teritorijem i utemeljili državu u kojoj je realizirana asimilacija Hrvata i Dalmata pod hrvatskim etnonimom, koji se poslije proširio i u panonski prostor. Tako je današnji hrvatski narod nastao kao novi etnicitet na Balkanu etničkim stapanjem i socijalnom interakcijom ratničkih četa “*Goto-Sklavina*” doseljenih s europskoga sjevera i različitih populacija mnogobrojnih zatečenih starosjeditelja.

REZIME

Nedvojbeno je, prema vrelima, da su se osobito od sredine VI. stoljeća na središnji Balkan doseljavali dijelovi nekih etničkih skupina i sa sjevera Europe. Tako je u pisanim vrelima i prema arheološkim ostacima posebno posvjedočeno doseljenje Gota na teritorij rimske Dalmacije, te njihova vladavina na tom prostoru. Prokopije navodi da je Gote u Dalmaciji i Liburniji, poslije propasti gotske vlasti u VI. stoljeću, pridobio bizantski vojskovođa Konstancijan, tako da se oni nisu iselili iz tih predjela. Doseljenje nevelikog broja novoga stanovništva na središnji dio današnjega hrvatskog prostora posebno potvrđuju antropološka

90 Delonga 1996, str. 166-167. Na pluteju ograde prilaznog stubišta ambona u predromaničkoj crkvi Samostana sv. Bartolomeja nalaze se riječi: “*...clv dux hroator(um)*”, koje se datiraju u drugu polovinu X. stoljeća. (Delonga 1996, str. 108-109).

91 Usp. “*Hrothi*” u Förstemann 1966, str. 885-920. Benno Eide Siebs navodi sljedeći korijen u nekim osobnim imenima Germana: “*Hroud-, Hrod-, Rod-, Frod-, Hrodel-, Frodel-, Hrods-, Ros-, ags. Hroth-, Wroth-*.” U vezi s tim korijenom autor navodi sljedeća germanska osobna imena: *Hrotbald, Hruadbero, Hruatboto, Hruadgast, Hroadcrim, Hrodhad, Hruadloh, Hruadlaug, Hruadbert*, i druga (Siebs 1983, str. 111). Ime *Hrobatos* u DAI navodi se kao osobno ime, s kojim se ne dovodi u vezu ime Hrvata kao naroda, koje se tumači na posve drugi način. U Porfirogeneta po Tomašiću u gl. XXXI. piše *Hrobatoi*, a čita se *Hrovati*. “*Ali se iz toga vidi, da je tada, u to vreme, kad je izveštaj glave 31 nastao, izveštač na terenu morao čuti ne izražaj Hrobatoi, nego izražaj Horbatoi tj. ne izražaj Hrovati nego izražaj Horvati, jer je tek ovaj drugi izražaj mogao njemu dati povoda za njegovu etimologiju. Čujući on izražaj Horvati a znajući, da je u njegovom, grčkom, jeziku reč hora zemlja, došao je na pomisao, da je u tome izražaju Horvati sadržan grčki izražaj hora tj. zemlja i onda je lako došao na pomisao, da Horvati znače one, koji imaju veliku zemlju.*” (Popović 1957, str. 1048).

92 Mandić 1958, str. 97.

93 Petković 2006, str. 243.

i kranimetrijska istraživanja. Nemoguće je zamisliti da su se u V., VI. i VII. stoljeću, ali i bilo kada ranije, odjednom pojavili do tada nepoznati "Sklavini", koji su bili toliko mnogobrojni da su, između ostalog, osvojili cijeli Balkan. Takvu pretpostavljenu seobu ne potvrđuju ni povijesna vrela, ni arheološki nalazi. Kontinuitet mnogobrojnih ostataka prapovijesne kulture starosjeditelja iz "ilirskoga doba" dokazuje odlučujuću prevlast autohtonoga elementa i u etničkom smislu. Fizički je bilo nemoguće preseljenje više stotina tisuća stanovnika na udaljenostima od preko tisuću kilometara uz brojne prirodne prepreke i Transporte hrane, te njihovo doseljenje na nova prebivališta, koja su se veoma razlikovala od dotadašnjih. Multidisciplinarna istraživanja, posebno ona antropološka i antropogenetička, nedvojbeno dokazuju da je na podunavskom i balkanskom prostoru od prapovijesti do u srednji vijek u prevladavajućem broju živjelo uglavnom isto stanovništvo pod raznim imenima, koja su poslije zamijenjena zajedničkim "slavenskim" imenom.

Iz tri postojeća srednjovjekovna vrela o doseljavanju na današnji hrvatski prostor (Konstantin Porfirogenet, *Libellum Gothorum*, Toma Arhiđakon) može se zaključiti da se pod pojmom *Sclavi(ni)*-*Sklabeno*i posebno podrazumijevaju doseljenici na Balkan. Međutim, ti su doseljenici nosili i druge nazive (Skiti, Avari, Goti), što upućuje na mogućnost da oznaka (*Sclavi(ni)* - *Sklabeno*i), kako ih nazivaju neki latinski i bizantski izvori, može sadržavati i polietničko značenje. Prema *De administrando imperio* prvo zauzimanje Dalmacije bilo je slavensko-avarsko, a drugo su ostvarili samo Hrvati, koji su izvršili i drugo osvajanje Solina. S obzirom na to da Hrvati preosvajaju Dalmaciju od Avara, koje Porfirogenet izjednačava sa Slavenima, očito je da ti Hrvati nisu istovjetni s Avarima, odnosno Slavenima koji su prije njih osvojili Dalmaciju.

Prema Tomi Arhiđakonu doselili su se Goti, koje i Sklavi(ni)ma nazivaju, a koje on naziva i Hrvatima. Tomini *Gothi et nichilominus Sclavi* posve odgovaraju Dukljaninovima izrazu *Gothi qui et Sclavi*. Ne može biti slučajno da se iz Tome Arhiđakona (kao i iz Popa Dukljanina u latinskoj redakciji) može zaključivati da su toj dvojici autora imena Goti i Sclavi bila (i) isti pojam. Prema Dukljaninu i Tomi Arhiđakonu jezgra pod hrvatskim imenom postojala je na teritoriju Japodije sredinom VI., a prema Porfirogenetu sredinom VII. stoljeća. Važno je da sva tri vrela u međusobno savršenom skladu smještaju Hrvate u nekoć japodski dio današnje Hrvatske. Opis teritorija Hrvatske kojim vlada hrvatski ban, u spisu *De administrando imperio* u potpunosti se slaže s opisom teritorija Hrvata iz

Hrvatske kronike i *Historia salonitana*. U sva tri vrela posebno se izdvajaju Lika, Krbava i Gacka, kao jedinstveni prostor, koji se može smatrati jezgrom prvobitne hrvatske državnosti. Ta matična zemlja Hrvata, prema Tomi Arhiđakonu i *Libellus Gothorum*, bila je i tijekom VIII. stoljeća dio liburnijskog zaleđa, koji su Franci najvjerojatnije zauzeli već krajem VIII. stoljeća. Sklavi(ni) iz Liburnije, odnosno njezina zaleđa mogli su već od sredine VI. stoljeća povremeno upadati na teritorij Dalmata. Međutim, oni su mogli najranije stvarno zaposjedati dio dalmatskoga prostora tek od kraja VIII., a najvjerojatnije od početka IX. stoljeća, i to uz franačku pomoć.

Većina je starosjeditelja nastavila i poslije antike živjeti pod svojim starim imenima. U doba franačkih osvajanja u Dalmaciji i susjednim krajevima stanovništvo se dijelilo prema posebnim nazivima (*Guduscani*, *Dalmati*). Prijepori oko razgraničenja, koje spominju franački izvori iz prvih desetljeća IX. stoljeća, mogli su postojati samo između doseljenika zvanih Sklavi(ni) i zatečenih starih stanovnika u priobalju, nazivani Dalmati i Romani. Romani (Latini) u gradovima i Dalmati izvan gradova sve svoje moguće prijepore oko granica morali su riješiti davno prije IX. stoljeća. Iz franačkih vrela proizlazi da su do Borne postojale dvije odvojene povijesno-političke posebnosti, Liburnija i Dalmacija, koje su pod Bornom postale jedna politička zajednica uz franačku privolu. Iz stilizacije franačkih izvora očito je da su u drugom desetljeću IX. stoljeća na širem teritoriju Dalmat(in) a živjeli: 1. doseljavani Hrvati (Sklavini), 2. Romani u gradovima (katkad nazivani i Latini), i 3. u zaleđu nermanizirani starosjedioci Dalmati(ni). Iz Gottschalkova svjedočanstva proizlazi da su u prvoj polovici IX. stoljeća u Dalmaciji uz Latine u gradovima živjeli još Dalmatini i Sclavi (Hrvati). Starosjeditelji Dalmati(ni) postojali su kao posebnost i tijekom X. i XI. stoljeća i taj pojam, kako to potvrđuju i bizantski izvori, nije označavao stanovnike priobalnih mjesta. U sačuvanim ispravama prvi put se tek početkom druge polovine X. stoljeća hrvatski vladari označavaju kao kraljevi Hrvata i Dalmatina. Da su *Dalmatini* isto što i Hrvati, onda bi takvo razlikovanje u tituli bilo besmisleno. Hrvatska i Dalmacija postale su tada geopolitička cjelina što dokazuje i naziv "kraljevstvo" (*regnum*).

U hrvatskoj etnogenezi posebno je značajan paleobalkanski element, što se očituje i iz činjenice da u Hrvata prevladava antropološki tip prapovijesnih starosjeditelja. U etnogenezi Hrvata sudjeluju, u određenoj mjeri, i Goti, koji su nastavili prebivati na teritoriju Liburnije poslije gotsko-bizantskih ratovanja. Prvobitna

jezgra pod hrvatskim imenom, ako i sama nije bila podrijetlom gotska, bila je u najužem vojno-političkom zajedništvu s germanskim Gotima. Hrvatska vladarska imena, posebno ona zabilježena na kamenim natpisima, često imaju germanski (gotski) završetak na *-mer (-mereis)*. Isto tako, i činjenica postojanja gotskih (germanskih) naziva i značenja za razmjerno veliki broj glagoljskih slova također dokazuje da je to pismo moglo nastati samo u nekom političkom zajedništvu ili vojnom savezništvu s jedne strane hrvatskoga i s druge strane nekoga germanskog etnosa.

Hrvatsko ime s vremenom se proširilo i izvan liburnijsko-dalmatskoga prostora. Zemljopisni položaj Like, Gacke i Krbave bio je iznimno pogodan za

širenje hrvatske vladavine, a s njom i hrvatskog imena u današnju Slavoniju, Bosnu i priobalni pojas. Ista katolička vjera pučanstva na današnjem dinarskom, mediteranskom i panonskom prostoru Hrvata posebno je pridonijela osjećaju zajedničke pripadnosti jednom narodu. Tako je današnji hrvatski narod na Balkanu nastao stapanjem ratničkih četa „Goto-Sklavina“ doseljenih s europskoga sjevera i mnogobrojnih zatečenih starosjeditelja. Hrvati su, sudeći i po preostacima starosjediteljske pretkršćanske kulture i prema antropološko-genetičkim osobinama, u etničkom smislu najvećim dijelom potomci balkanskoga prapučanstva, kojemu se od rimskoga doba, počeo nametati skupni naziv „Iliri“.

LITERATURA

Abramić 1955

M. Abramić, *Gli Ostrogoti nell' Antica Dalmazia*. U: *I Goti in Occidente*. Spoleto, 1956., str. 37-41 (Settimane di studio del Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo, 3, 1955).

Alinei 2001

M. Alinei, *L'etnogenesi ladina alla luce delle nuove teorie sulle origini dei popoli indoeuropei*. Rivista italiana di dialettologia. Lingue, dialetti, società (Bologna), XXV/2001, 23-64

Antoljak 1956

S. Antoljak, *Hrvati u Karantaniji. (Prilog seobi Hrvata iz Dalmacije u prekosavske krajeve i u 7. stoljeću)*. Godišen zbornik Filozofskog fakulteta Univerziteta u Skopju, 1956, 23-29

Antoljak 1992

S. Antoljak, *Hrvati u prošlosti*. Književni krug, Split 1992, 948

Bartolini 1982

E. Bartolini, *I barbari*, Testi dei secoli IV-XI scelti, tradotti e commentati. Longanesi, Milano 1982, 1456

Batović, Oštrić 1969

Š. Batović, O. Oštrić, *Tragovi ilirske kulturne baštine u narodnoj kulturi našeg primorskog područja*. Simpozij: Pre-slavenski etnički elementi na Balkanu u etnogenezi južnih Slavena. Posebna izdanja ANUBIH, knj. XII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 4, Sarajevo, 1969, 269

Belošević 1972

J. Belošević, *Materijalna kultura Hrvata na jadranskoj obali od doseljenja do IX. stoljeća*. Materijali XII. Deveti kongres arheologa Jugoslavije. Hrvatsko arheološko društvo - Savez arheoloških društava Jugoslavije, Zadar, 1972, 297-317

Bernhard 1986

W. Bernhard, *Die Ethnogenese der Germanen aus der Sicht der Anthropologie*. U: Wolfram Bernhard - Anneliese Kandler-Palson /Hrsg./, *Ethnogenese europäischer Völker. Aus der Sicht der Anthropologie und Vor- und Frühgeschichte*. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart-New York, 1986, 257-284

Bratanić 1991

B. Bratanić, *Uz problem doseljenja južnih Slavena*. Zbornik Radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 1991, 221-250

Buč 1970

S. Buć, *Problemi etnogeneze Hrvata*. Hrvatska revija, XX/1970, 4 (80), 919-959

Budanova 1999

V. P. Budanova, *Goti v epohu Velikoga pereselenija narodov*. Aleteja, Sankt-Peterburg, 1999, 231

Budimir 1934

M. Budimir, *Griechisch und Makedonisch*. Revue internationale des etudes balkaniques, (Beograd), I/1934, 1, 281-282

Budimir 1936

M. Budimir, *Nota linguistica*. Jugoslovenski istorijski časopis, II/1936, 1-4, 127-134

Budimir 1939

M. Budimir, *Snaci "Coloni regionis montuosae"*. Jugoslovenski istorijski časopis, V/1939, 1-2, 185-191

Curta 2001

F. Curta, *The Making of the Slavs. History and Archaeology of the Lower Danube Region, c. 500-700*. University Press, Cambridge 2001, XXV + 463

Čremošnik 1939

G. Čremošnik, *O imenu Snaci*. Jugoslovenski istorijski časopis, V/1939, 1-2, 182-184

Davidović-Živanović 1999

S. Davidović-Živanović, *Mementa archaeologica et eruditiva*. Akademija Nova-Pešić i sinovi, Beograd 1999, 179

Delonga 1996

V. Delonga, *Latinski epigrafički spomenici u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj*. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split 1996, 607

Diplomatički zbornik 1967

Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije (Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae). Sv. 1: Listine godina 743-1100. Uredio Marko Kostrenčić. JAZU, Zagreb 1967, 285

Farlati 1753

D. Farlati, *Illyrici sacri*. T. 2: Ecclesia salonitana. Venetiis, Apud Sebastianum Coleti, 1753, XII+636+XLVIII

Fauhmann 1989

K. Faulmann, *Illustrierte Geschichte der Schrift*. Franz Greno, Nördlingen 1989, XVI +13 tabli + 640

Förstemann 1966

E. Förstemann, *Altdeutsches Namenbuch. Bd. 1: Personennamen*. Nachdruck der 2., völlig umgearb. Aufl. Wilhelm Fink Verlag, München 1966, XII+1699

Gaj 1826

Lj. Gaj, *Die Schlösser bei Krapina*. Karlstadt /Karlovac/, 1826, /6/+36

Garašanin, Kovačević 1950

M. Garašanin, J. Kovačević, *Pregled materijalne kulture Južnih Slovena u ranom srednjem veku*. Prosveta, Beograd 1950, 239

Gavazzi 1928

M. Gavazzi, *Kulturna analiza etnografije Hrvata*. Narodna starina, knj. VII., Zagreb 1928, 115-144

Grasshoff 1896.

H. Grasshoff, *Rauchapur der Tauben : Radziwil-Chronik*. Gustav Kiepenheuer, Leipzig-Weimar 1986, 480

Grmek 1994

M. D. Grmek, *Dva filozofa, Gottschalk i Hasdai ibn Šaprut, o Hrvatima u vrijeme narodnih vladara*. Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 20/1994, 1/2(39/40), 435-448

Guberina 1942

I. Guberina, *Kako je Zvonimirova kruna prešla na glavu madjarskog kralja*. Preporod, Zagreb 1942, 101

Haarmann 1976

H. Haarmann, *Die Erforschung arabischer Quellen zur mittelälteren Geschichte der Slaven und Volgabulgaren*. Helmut Buske Verlag, Hamburg 1976, 577

Hamm 1996

J. Hamm, *Postanak glagoljskoga pisma u svijetlu paleografije*. U: Hrvati i Goti. Priredio Robert Tafra. Iberia, Split 1996, 173-196

Hauptmann 1942

Lj. Hauptmann, *Podrijetlo hrvatskoga plemstva*. Rad HAZU, knj. 273 Razreda povijesno-jezikoslovnog i filozofsko-pravnoga, knj. 123, Zagreb 1942, 79-112

Holthausen 1934

F. Holthausen, *Gotisches etymologischer Wörterbuch*. Carl Winters Universitätsbuchhandlung, Heidelberg, 1934, XXIII+133

Jurić

I. Jurić, *Genetičko podrijetlo Europljana s posebnim osvrtom na Hrvate*. Rukopis, 17-18

Jurić 2005

I. Jurić, *Genetičko podrijetlo Hrvata*, 2. izd. Slobodna Dalmacija, Split 2005, 270

Kelemina 1932

J. Kelemina, *Goti na Balkanu*. Časopis za zgodovino in narodopisje, (Ljubljana), XXVII/ 1932, 121-131

Kelemina 1939

J. Kelemina, *Popa Dukljanina "Libellus Gothorum" (I-VII) Studija o starogermanskih spominih v naši zemlji*. Etnolog (Ljubljana) 1939, sv. 12, 15-35

Klaić 1988 A

N. Klaić, *Poganska stara ili vela Hrvatska cara Konstantina Porfirogeneta*. Croatica Christiana Periodica, XII/1988, 21, 61-6

Klaić 1988 B

N. Klaić, *Vinodol od antičkih vremena do knezova krčkih i Vinodolskog zakona*, Historijski arhiv Pazin – Historijski arhiv Rijeka, Pazin – Rijeka 1988, 143

Klaić 1903

V. Klaić, *Slike iz slavenske povijesti*. Matica hrvatska, Zagreb 1903, 177

Klaić 1927

V. Klaić, *Crvena Hrvatska i Crvena Rusija*. Hrvatsko kolo, knj. VIII., Matica hrvatska, Zagreb 1927, 112

Klaić 1930

V. Klaić, *Regnum Croatiae et Dalmatiae*. Sveslavenski zbornik, Zagreb 1930, 79-89

Kos 1902

F. Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*. Leonova družba, Ljubljana. Knj. 1: (l. 501.-800.). 1902, LXXX + 416 s.

Kos 1906

F. Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*. Leonova družba, Ljubljana. Knj. 2: (l. 801.-1000.). 1906, LXXXIV + 516

Košćak 1984

V. Koščak, *O nekim pitanjima hrvatske povijesti u ranom srednjem vijeku*. Historijski zbornik, 37/1984, 211-234

Kuzmić 1927

M. Kuzmić, *Krsno ime*. Nastavni vjesnik, knj. XXXV/1926-27, Zagreb 1927, 202-204; knj. XXXV/1927, 334-345

Kuzmić 1930 A

M. Kuzmić, *Gotomanija*. Nastavni vjesnik, knj. XXXIX /1930, sv. 1-4, 10-26

Kuzmić 1930 B

M. Kuzmić, *Povijesne crtice*. Nastavni vjesnik, knj. XXXVIII/1930, 203-215

Kürbis 1989-1990

B. Kürbis, *Epitafium Boleslawa Chrobrego. Analiza literacka i historyczna*. Roczniki historyczne, sv. LV-LVI, Warszawa-Poznan 1989-1990, 119-125

Lambot 1945

C. Lambot, *Oeuvres théologiques et grammaticales de Godescalp d'Orbais*. Université catholique, Louvain 1945, XXIV, 684

Lenard 1927

L. Lenard, *Stari Srbi i srpska praotadбина*. Beograd 1927, 87

Litavrin 2001

G. G. Litavrin, *Vizantija i Slavjane*. 2. izd. Aleteja, Sankt-Peterburg 2001, 607

Lukarević 1790

J. Lukarević (Giacomo di Pietro Luccari), *Copioso ristretto degli annali di Ragusa*. Ragusa 1790, 176

Mandić 1956

D. Mandić, *Postanak Vlaha prema novim poviestnim iztraživanjima*. Hrvatska misao, Buenos Aires 1956, sv. 18-19, 48

Mandić 1958 A

D. Mandić, *Kako su govorili Hrvati i Srbi kod svoga dolazka na jug?* Hrvatska misao, Buenos Aires 1958, br. 25, 91-99

Mandić 1958 B

Mandić, *Kako su govorili Hrvati i Srbi kod svoga dolazka na jug?* Hrvatska misao, Buenos Aires, br. 25 za 1958, 97

Margetić 1977

L. Margetić, *Konstantin Porfirogenet i vrijeme dolaska Hrvata*. Zbornik Historijskog zavoda JAZU, vol. 8, Zagreb 1977, 5-88

Mažuranić 1975

V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*. Sv. II. Pretisak. Informator, Zagreb 1975, 885
1756 + Dodatci (s. XVI + 1-76)

Medini 1980

J. Medini, *Provincia Liburnia*. Diadora, vol. 9, Zadar, 1980, 363-441

Mikić 1986

Ž. Mikić, *Die Ethnogenese der Illyrer in Jugoslawien aus der Sicht der Anthropologie*. U: Wolfram Bernhard - Anneliese Kandler-Palson /Hrsg./, *Ethnogenese europäischer Völker*. Aus der Sicht der Anthropologie und Vor- und Frühgeschichte. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart-New York 1986, 75-87

Mikić 1988

Ž. Mikić, *Antropološka struktura stanovništva Srbije*. Odeljenje za etnologiju Filozofskog fakulteta, Beograd 1988, 136

Mikić 1955

Ž. Mikić, *O fizičkoj antropologiji u Srbiji i rezultatima istraživanja*. Glasnik Srpskog arheološkog društva Beograd, br. 10/1995, 45-51

Mošin 1950

V. Mošin (priredio, napisao uvod i komentar), *Ljetopis Popa Dukljanina*. Matica hrvatska, Zagreb 1950, 105

Müller 1977

L. Müller, *Handbuch zur Nestorchronik*, Band I. Nestorchronik Text, Wilhelm Fink Verlag, München 1977, VIII + 577

Mužić 2001

I. Mužić, *Hrvati i autohtonost na teritoriju rimske provincije Dalmacije*. 7. izd. Knjigotisa, Split 2001, 582

Mužić 2007

I. Mužić, *Ostaci kulta predkršćanskog boga Vida na teritoriju Hrvata*. Starohrvatska prosvjeta, ser. 3., sv. 34, Split 2007, 477-492

Nikčević 2003

V. Nikčević, *Kroatističke studije*. Naklada Erasmus, Zagreb 2003, 508

Novak 1936

V. Novak, *De iis qui Snaci nominantur*. Jugoslovenski istorijski časopis, II/1936, 1-4, (Ljubljana-Zagreb-Beograd), II/1936, 106-127

Olujčić 2007

B. Olujčić, *Povijest Japoda: pristup*. Srednja Europa, Zagreb 2007, 299 + [16] s. tablama

Pavić 1891

M. Pavić, *Arijanstvo u Panoniji Srijemskoj*. Đakovo 1891, 46

Pešut 1997

D. Pešut, *Goti koji su i Slaveni /Gothi qui et Slavi/*. Migracijske teme /Zagreb/, XIII/1997, 4, 310

Pertz 1829

G. H. Pertz, *Monumenta Germaniae historica*. Tomus II. Hannoverae 1829, XIV + 840

Petković 2006

D. Petković, *Hrvatsko ime u srednjovjekovnoj Slavoniji - prema nekoliko primjera u diplomatskim izvorima od 13. do 15. stoljeća*. Starohrvatska prosvjeta, sv. 33, Split 2006, 243

Petrić 1976

M. Petrić, *O pitanju porijekla običaja tatuiranja kod balkanskih naroda*. Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu, vol. 39-40, Beograd 1976, 219-237

Petrović, Prošić Dvornić 1983

Đ. Petrović, M. Prošić Dvornić, *Narodna umjetnost*. Jugoslavija Beograd-Spektar-Zagreb-Prva književna komuna Mostar 1893, 132

Popović 1957

D. S. Popović, *Prilozi čitanju i razumevanju raznih starina*. Beograd, 1957, 1226

Popović 1955

I. Popović, *Istorija srpskohrvatskog jezika*. Matica srpska, Novi Sad 1955, 163 + [3]

Posavec 1996

V. Posavec, *Prilog poznavanju ostrogotskog razdoblja u Dalmaciji*. Historijski zbornik (Zagreb), 49/1996, 1-15

Putanec 1992

V. Putanec, *Ubikacija klasičnih toponima Sisopa i Soroga u Zagrebu i pitanje prisutnosti Slavena na Balkanu u 1. st. naše ere*. Vlastita naklada, Zagreb 1992, 16 s

Rački 1877

F. Rački, *Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia*. JAZU, Zagreb 1877, XXXV 544

Rački 1881 A

Rački Franjo, *Hrvatska prije XII. vieka glede na zemljišni obseg i narod*. Rad JAZU, knj. LVI, Zagreb, 1881., s. 63-140.

Rački 1881 B

F. Rački, *Hrvatska prije XII. vieka glede na zemljišni obseg i narod*. [II.]. Rad JAZU, knj. LVII, Zagreb 1881, 103-149

Rauchspur 1986

Rauchspur der Tauben Radziwil- Chronik. G. Kiepenheuer Verlag, Leipzig- Weimar 1986.

Rihtman 1965

C. Rihtman, *O ilirskom porijeklu polifonih oblika narodne muzike Bosne i Hercegovine*. Rad Kongresa folklorista Jugoslavije na Bjelašnici 1955. i u Puli 1952, Zagreb 1958, 99-104

Rihtman 1965

C. Rihtman, *Die Hauptmerkmale der konstatierten Schichten in der traditionellen Musik und in den Musikinstrumenten Bosniens und Herzegowina*. Radovi Naučnog društva BiH, knj. XXVII, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka 9, Sarajevo 1965, 213-224

Rungg 1963

J. Rungg, *Ortsnamen der Goten, Römer, Franken in Rätien, Noricum, besonders Tirol*. Universitätsverlag Wagner, Innsbruck 1963, 207

Siebs 1983

B. E. Siebs, *Die Personennamen der Germanen*. Sändig, Schaan/Liechtenstein 1983, 177

Skok 1927

P. Skok, *Kako bizantinski pisci pišu lična i mjesna slovenska imena*. Starohrvatska prosvjeta. N. s., sv. 1/1927, broj 1-2, 161-196

Skok 1971

P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. JAZU, Zagreb 1971, knj. I, XXXVIII +788

Skok 1972

P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. JAZU, Zagreb, knj. II, 1972, 700 s

Skok 1973

P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. JAZU, Zagreb, knj. III, 1973, 703

Suić 1955

M. Suić, *Granice Liburnije kroz stoljeća*. Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. 2/1955, 273-297

Suić 1979

M. Suić, *Neke historijske determinante u formiranju hrvatskog etnosa*. Naše teme, XXIII/1979, 2, 361-374

Suić 1983

M. Suić, *Dalmaticum mare*. Radovi Zavoda JAZU u Zadru, 29-30, Zadar 1983, 5-20

Šegvić 1927

K. Šegvić, *Toma Splićanin državnik i pisac 1200-1268*. Matica hrvatska, Zagreb 1927, 165

Šegvić 1927-1928

K. Šegvić, *Oko rođenja Hrvatske. Po Tomi Splićaninu i narodnoj pjesmi*. Hrvatsko kolo, za god. 1927. i 1928. Zagreb 1928, 207-226

Šegvić 1931

K. Šegvić, *Hrvat, Got, Slav u djelu Tome Splićanina*. Nastavni vjesnik (Zagreb), 1931/32, knj. 40, 18-25

Šegvić 1935

K. Šegvić, *Die gotische Abstammung der Kroaten*. Nordische Welt (Berlin), br. 9-12/1935, 1-56

Šišić 1910

F. Šišić, *Nova mišljenja o pravijeku Slavena, o seobi Hrvata i o postanku glagolice*. Hrvatsko kolo, knj. 6, Zagreb 1910, 110-119

Šišić 1925

F. Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*. Zagreb 1925, XVI + 735

Šlaus 1998

M. Šlaus, *Kraniometrijska analiza srednjovjekovnih populacija središnje Europe s posebnim osvrtom na položaj hrvatskih nalazišta*. Starohrvatska prosvjeta, ser. 3., sv. 25, Split 1998, 81-107

Šlaus 1999-2000

M. Šlaus, *Kraniometrijska analiza srednjovjekovnih nalazišta središnje Europe: novi dokazi o ekspanziji hrvatskih populacija tijekom 10. do 13. stoljeća*. Opuscula archaeologica, Zagreb 1999/2000, sv. 23-24, 273-284

Toma Arhiđakon 1977

Toma Arhiđakon, *Kronika*. Čakavski sabor, Split 1977, 426

Toma Arhiđakon 2003

Toma Arhiđakon, *Historia Salonitana: povijest salonitanskih i splitskih prvosvećenika*. Predgovor, latinski tekst, kritički aparat i prijevod na hrvatski jezik Olga Perić. Književni krug, Split 2003, XXII + 530

Tomašić 1918

N. Tomašić, *Život i djela cara Konstantina VII*. Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arhiva, XX/1918, 1-2, 1-92

Trifunović 1996

S. Trifunović, *Sloveni žive u Panoniji još od antičkog doba*. Predavanje u okviru teme "Slovenski predak", održano u mjestu Bačka Topola, 26. siječnja 1996. (www.rastko.org.yu/arheologija).

Trojanović 1930

S. Trojanović, *Vatra u običajima i životu srpskog naroda*. Srpska kraljevska akademija, Beograd 1930, IX + 339 + table.

Trubačev 1991

O. N. Trubačev, *Etnogeneza i kultura starih Slavena*. Akademija nauka SSSR, Moskva 1991, 270

Truhelka 1894

Č. Truhelka, *Tetoviranje katolika u Bosni i Hercegovini*. Glasnik Zemaljskog muzeja, VI/1894, 2, 241-257

Truhelka 1941

Č. Truhelka, *Studije o podrijetlu*. Matica hrvatska, Zagreb 1941, 136

Tschižewskij

D. Tschizewskij, *Die Nestor - Chronik*. Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1969, 326

Uglešić 1996

A. Uglešić, *Nazočnost istočnih Gota u jugoistočnoj Europi u svijetlu arheološke i povijesne izvorne građe*.

Disertacija. Filozofski fakultet, Zadar 1996, 198

Vinski 1964 A

Z. Vinski, *Betrachtungen zur Kontinuitätsfrage des autochtonen romanisierten Ethnikons im 6. und 7. Jahrhundert*. Separat iz : Problemi della civiltà e dell'economia longobarda. Giuffrè Editore, Milano 1964, 101-116

Vinski 1964 B

Z. Vinski, *Kasnoantička baština u grobovima ranog srednjeg vijeka kao činjenica i kao problem*. Materijali I. VI kongres arheologa Jugoslavije (Ljubljana, 1963.), Arheološko društvo Jugoslavije, Beograd 1964, 101-115

Vinski 1969

Z. Vinski, *Autohtoni kulturni elementi u doba doseljavanja Slavena na Balkan*. U: Simpozij: *Predslavenski etnički elementi na Balkanu u etnogenezi južnih Slovena*. Akademija nauka Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1969, 171-200. (Posebna izdanja ANUBiH, knj. 12. Centar za Balkanološka ispitivanja, knj. 4)

Vinski 1971

Z. Vinski, *Rani srednji vijek u Jugoslaviji od 400. do 800. godine*. Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu 5/1971, 47-75

Vinski 1978

Z. Vinski, *Archäologische Spuren ostgotischer Anwesenheit heutigen Bereich Jugoslawiens*. U: *Problemi seobe naroda u Karpatskoj kotlini*. Matica srpska, Novi Sad 1978, 33-48

Vizantinski izvori I 1955

Vizantinski izvori za istoriju naroda Jugoslavije. Tom I. Obradili Franjo Barišić et al. Naučna knjiga, Beograd 1955, XXII + 328 (Posebna izdanja, Srpska akademija nauka, knj. 241. Vizantološki institut, knj. 3)

Vizantinski izvori II 1959

Vizantinski izvori za istoriju naroda Jugoslavije. Tom II. Obradio Božidar Ferjančić. Naučno delo, Beograd 1959, XII + 98 (Posebna izdanja, Srpska akademija nauka, knj. 323. Vizantološki institut, knj. 7)

Vukanović 1974

T. P. Vukanović, *Etnogeneza južnih Slovena*. Narodni muzej u Vranju, Vranje 1974, VIII + 370

Vuković 1969

Vuković, *Diskusija*. U: Simpozij : *Predslavenski etnički elementi na Balkanu u etnogenezi južnih Slovena*. Akademija nauka Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1969, 171-200. (Posebno izdanje ANUBiH, knj. 12. Centar za Balkanološka ispitivanja, knj. 4)

Weiss 1988

G. Weiss, *Das Ethnikon Sklabenoi*, Sklaboi in den griechischen Quellen bis 1025. Steiner Verlag Wiesbaden, Stuttgart 1988, 176

Wolfram 1990

H. Wolfram, *Die Goten*. Verlag C. H. Beck, München 1990, 596

Wolfram 2001

H. Wolfram, *Die Goten*. C. H. Beck, München 2001.

Wolfram, Kunsternig, Haupt 1994

H. Wolfram, A. Kunsternig, H. Haupt, *Quellen zur Geschichte des 7. und 8. Jahrhunderts*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1994, XIV + 567

Wrede 1891

F. Wrede, *Über die Sprache der Ostgoten in Italien*. Karl J. Trübner, Strassburg 1891, VII + 208

Zaninović 1984

M. Zaninović, *Štovanje Libera na istočnom Jadranu*. U: Simpozij: *Duhovna kultura Ilira*. (Herceg Novi, 4-6. novembra 1982.). Akademija nauka Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1984, 245-252 (Posebna izdanja ANUBiH, knj. 47. Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 11).

Zaninović 2007

M. Zaninović, *Predgovor drugom izdanju Mužićeve knjige Hrvatska povijest devetoga stoljeća*. U: I. Mužić, *Hrvatska povijest devetoga stoljeća*. Matica hrvatska – Naklada Bošković, Split 2007, 9-17

Zelić-Bučan 1983

B. Zelić-Bučan, *Takozvana prva seoba u Dalmaciju - činjenica ili pretpostavka?* Marulić (Zagreb), XVI/1983, 6, 613-621.

Zelić-Bučan 2001

B. Zelić-Bučan, *Problematika postanka i pokrštenja hrvatskog naroda*. U: Ivan Mužić, *Hrvati i autohtonost*. 7. izd. Knjigotisk, Split 2001, 29-35

Zemicki-Szeliga 1900

E. von Zernicki-Szeliga, *Der polnische Adel*. Sv. I., knjiga druga, Hamburg 1900.

Živković 2000

T. Živković, *Sloveni i Romeji*. Istorijski institut SANU, Beograd, 2000, 203

Emergence of the Croatian People in the Balkans

Key words: *indigenous inhabitants, Dalmatae, Romans, Latins, Slavini, Goths, Croats, Liburnia, Lika, Krbava, Gacka*

40 |

HISTORICAL SOURCES, particularly those from the mid-sixth century onward, indubitably speak of the settlement of certain ethnic groups from Northern Europe in the Central Balkans. Written sources and archaeological artefacts testify to the arrival of the Goths in the territory of Roman Dalmatia, and their rule in this area. Procopius said that the Goths in Dalmatia and Liburnia, after the end of their rule in the sixth century, were induced to remain by the Byzantine commander Constantianus, so that they did not emigrate from these regions. Anthropological and craniometrical investigations confirm that a slight number of new inhabitants settled in the central section of today's Croatia. It is impossible to imagine that in the fifth, sixth or seventh century, or indeed any-time earlier, the until then unknown "Slavini" rather suddenly appeared, and that they were so numerous that they conquered, in addition to other areas, the entire Balkans. Such a migration is confirmed neither by historical sources nor by archaeological finds. The continuity of numerous remains from the "Illyrian era" of prehistoric culture of the indigenous inhabitants unquestionably proves the supremacy of the indigenous element in the ethnic sense. It was physically impossible to transport hundreds of thousands of people over a distance of more than thousand kilometres, with many natural barriers and the problem of transporting provisions, and to resettle them in new territories essentially different from their previous ones. Multidisciplinary investigations, especially anthropological and anthropogenetic research, prove without a doubt that the same population preponderantly lived in the Danube Basin and the Balkans from the prehistory to the Middle Ages under various names, and they were later designated by the common "Slavic" name.

The three mediaeval sources which deal with migrations to the present Croatian territory (Constantine Porphyrogenitus, *Libellum Gothorum*, Thomas the Archdeacon) lead to the conclusion that the name *Sclavi(ni)/Sklabenoi* was used to designate in particular the immigrants arriving in the Balkans. However,

these immigrants were also known by other names (Scythians, Avars, Goths), which makes it probable, that the appellation *Sclavi(ni)/Sklabenoi*, by which they were known in some Latin and Byzantine sources, may also have a polyethnic meaning. According to *De administrando imperio*, the first conquest of Dalmatia was Slavic-Avar, and the second wave was conducted by the Croats exclusively, who also carried out the second conquest of Salonae. In view of the fact that the Croats reconquered Dalmatia from the Avars, who were also called Slavs by Constantine Porphyrogenitus, it is obvious that these Croats were not identical to the Avars, or Slavs, who had conquered Dalmatia prior to the Croats.

According to Thomas the Archdeacon, the Goths who settled in this area were referred to by some as *Sclavi(ni)* as well, while Thomas also called them Croats. His "*Gothi et nichilominus Sclavi*" completely correspond to the designation "*Gothi qui et Sclavi*" made by the Priest of Duklja (*Presbyter Diocleas*). It cannot be coincidental that the writings of Thomas the Archdeacon (as well as the Latin edition of the writings of the Priest of Duklja) lead to the conclusion that to these two authors accorded the same meaning to the name Goth and Slav. According to the Priest of Duklja and Thomas the Archdeacon, the ethnic core under the Croatian name was in the Iapydic territory in the mid-sixth century or, according to Constantine Porphyrogenitus, in the mid-seventh century. It is important that all three sources are in complete agreement when they locate the Croats in the earlier Iapydic area of present-day Croatia. The description of the territory of Croatia under the suzerainty of the Croatian *ban* in *De administrando imperio* corresponds completely to the description of the Croatian territory in "*The Croatian Chronicle*" and *Historia salonitana*. All three sources in particular single out Lika, Krbava and Gacka as a unified area which can be considered the core of the early Croatian state. This motherland of the Croats was, according to Thomas the Archdeacon and the *Libellus Gothorum*, also a part of the Liburnian hinterland during the eighth century,

which was very likely already occupied by the Franks by the end of the same century. The Sclavi(ni) from Liburnia and its hinterland were already staging occasional raids into the territory of the Dalmatae by the mid-sixth century. But they were able to actually occupy a part of the Dalmatian land only at the end of the eighth century or, more likely, at the beginning of the ninth century with the help of the Franks.

The majority of the indigenous inhabitants continued even Antiquity to live under their old names. In the era of Frankish conquests in Dalmatia and the neighbouring countries, the population was distinguished by their special names (*Guduscani*, *Dalmati*). Disputes about differentiation, mentioned in Frankish sources dating to the first decades of the ninth century, could exist only between the newcomers called Sclavi(ni) and the existing native population called Dalmatae and Romans. The Romans (Latins) in the towns and the Dalmatae outside of the towns must have settled all possible disputes concerning their mutual borders long before the ninth century. It is clear from Frankish sources that up to the time of Borna two separate historical-political entities had existed, Liburnia and Dalmatia, which became a single political community under Borna with Frankish consent. From the wording of the Frankish sources it is apparent that in the second decade of the ninth century the following people lived in the wider territory of the Dalmatae (*Dalmatini*): 1. the newly-settled Croats (Sclavini), the Romans in the towns (sometimes also called Latins), and 3. in the hinterland, the non-Romanized indigenous Dalmatae (*Dalmatini*). Gottschalk's testimony corroborates that besides the Latins in the towns, the *Dalmatini* and the *Sclavi* (Croats) were living in Dalmatia in the first half of the ninth century. The indigenous Dalmatae (*Dalmatini*) existed as a separate people also during the tenth and eleventh centuries, and this name, as confirmed also by Byzantine sources, did not designate the inhabitants of the coastal settlements. Extant documents refer to the Croatian rulers as the kings of the Croats and *Dalmatini* for the first time in the second half of the tenth century. If the *Dalmatini* were the same people as the Croats, such a differentiation in the name would make no sense. Croatia and Dalmatia then became a single geopolitical unit, which is proved by the designation "kingdom" (*regnum*).

The palaeo-Balkan element is particularly important in the Croatian ethnogenesis, since it is evident the anthropological type of the prehistoric indigenous population is preponderant among the Croats. The

Goths, who continued to live in the territory of Liburnia after the Gothic-Byzantine wars, also participated in the ethnogenesis of the Croats to a certain extent. The primeval nucleus under the Croatian name, even if it was not itself of Gothic origin, existed in very close military and political community with the Germanic Goths. The names of the Croatian rulers, especially those found on stone inscriptions, frequently have Germanic (Gothic) suffixes: *-mer* (*-mereis*). The existence of Gothic (Germanic) names and meanings in a comparatively great number of Glagolitic letters proves that this alphabet may have originated only in a political community or military alliance between the Croatian *ethnos*, on one hand, and some Germanic *ethnos*, on the other.

The Croatian name spread over time even outside of the Liburnian-Dalmatian area. The geographical location of Lika, Gacka and Krbava was very favourable to the spread of Croatian dominion, and together with it to the spread of the Croatian name to present-day Slavonia, Bosnia and the seaboard. The same Catholic faith of the people who were living in what are nowadays the Dinaric, Mediterranean and Pannonian areas has particularly contributed to the feeling that they belong to the same people. Consequently, the modern Croatian people in the Balkans grew out of the merger of the warrior units of the "Gotho-Sclavians" from Northern Europe with the numerous indigenous populations already residing in the area. Judging by the remains of their indigenous pre-Christian culture and their anthropological-genetic traits, the Croats are for the most part ethnic descendants of the ancient Balkan population, to whom the collective designation of "Illyrian" had been imposed since the Roman era.

Translated by Prof. Branimir Lukšić, Ph.D.